

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма

**«Інтегрований курс
історії та громадянської освіти.
10–12 класи. Поглиблений рівень»
для закладів загальної середньої освіти**

Автори:

*Секиринський Д. О., Власова Н. С., Желіба О. В.,
Кронгауз В. О., Бурлака О. В., Щупак І. Я.,
керівник авторського колективу Щупак І. Я.*

***Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України
від 18.03.2026 № 483)***

2026

**ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС
ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ.
10–12 КЛАСИ.
ПОГЛИБЛЕНИЙ РІВЕНЬ**

Пояснювальна записка

У цій МНП розглядаються основні проблеми та явища історії України в контексті європейської і світової історії. Спираючись на державний стандарт, автори МНП запроваджують вивчення історії України у глобальному вимірі, акцентують увагу на історичних уроках подій та явищ минулого. Визначається вплив історичних процесів на подальший перебіг подій, на сьогодення та майбутні перспективи розвитку України і світу. У цьому розумінні **актуальність історії** виглядає як усвідомлення взаємозв'язку соціально-економічних, політичних, культурних процесів, духовного життя, особливостей ментальності різних спільнот у минулому і в наш час. Такий підхід має сприяти посиленню мотивації учнів у вивченні історії, яка пов'язана з їхнім сьогоденням і майбутнім.

Інтегрований курс «Історія та громадянська освіта» належить до галузі **«Громадянська та історична освіта»**. Курс призначений для учнів, які засвоїли базовий курс історії та громадянської освіти у 7–9 класах.

Модельна навчальна програма розроблена на основі Державного стандарту профільної середньої освіти та визначає зміст і вимоги до вивчення курсу **на профільному рівні**. Вона базується на ціннісних орієнтирах, визначених пунктом 4 Державного стандарту. Компетентнісний потенціал навчального предмета відповідає переліку ключових компетентностей і наскрізних умінь, передбачених пунктами 7–10 Державного стандарту, розробленого з урахуванням «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (від 18.12.2006 р.).

Модельна навчальна програма враховує наступність між предметами і курсами громадянської та історичної освітньої галузі, соціальної і здоров'язбережувальної галузі, адаптаційного циклу та циклу базової середньої освіти. Вона базується на досягнутих у попередніх класах НУШ обов'язкових результатах навчання та забезпечує можливість досягнення конкретних і загальних результатів, передбачених для 10–12 класів.

У системі профільної школи курс для 10 класу має адаптаційний характер і побудований за **концентричним** принципом.

Змістово навчання на цьому етапі узагальнює основні процеси в історії людства від первісних часів до початку XX століття за ключовими сферами життя людини (політику, економіку, суспільне життя, духовний світ).

Акцентовано увагу на історичних процесах на території України у взаємозв'язку з подіями і процесами світової історії.

В 11–12 класах курс побудований за **лінійно-проблемним** принципом і розподілений таким чином: 11 клас — історія 1914–1945 рр.; 12 клас — історія другої половини ХХ — початку ХХІ ст. Матеріал укладено з дотриманням хронологічного принципу, але згруповано за певними сторонами людської діяльності та проблемами розвитку людства, тож програма реалізує **проблемний підхід** до вивчення історії.

Головна мета курсу — ознайомити учнівство з провідними тенденціями, явищами, подіями періоду Новітньої історії; систематизувати і поглибити знання учнів щодо основних форм суспільного життя в минулому, способів функціонування суспільства і його складових; сформувати основи критичного мислення та особистісного ставлення до історичних подій; формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов’язків. У центрі уваги перебувають події вітчизняної та світової історії, без яких не можливе розуміння витоків і результатів найважливіших історичних процесів, що сформували сучасне обличчя людства. Добір змісту здійснено на класичних засадах історичної дидактики: перелік очікуваних результатів навчання спрямований на створення у школярів наскрізного образу минулого, розуміння найважливіших явищ в історії людства та їх значення для сучасної людини.

Важливим є дотримання рівноваги між матеріалом з історії України та всесвітньої історії, що передбачає зосередження уваги на порівняльних характеристиках, зокрема на «українських» особливостях перебігу загальноісторичних процесів за дотримання **україноцентричного підходу** до вивчення історії.

До першочергових належать також **завдання**:

- формування у школярів розуміння систем цінностей і мотивів діяльності людей минулих епох;
- формування розуміння альтернативності, багатофакторності та нелінійності історії;
- створення у школярів відчуття конкретної історичної епохи та розуміння історичної перспективи;
- сприяння формуванню громадянської національної та культурної ідентичності;
- формування поваги до честі та гідності, прав і свобод людини, здатності їх захищати;
- формування громадянської відповідальності за суспільно-політичні процеси, набуття навичок здійснення демократичного управління на місцевому рівні та участі громадян в управлінні державними справами;
- навчання принципам і методам пошуку й аналізу інформації, інтеграція змісту програмового матеріалу з інформацією із позашкільних джерел впливу на учня;

- створення рівноваги між різними галузями історичного знання: історією політики, культури, економічною історією, соціальною історією та історією суспільних ідей і релігій;
- формування розуміння різниці між історичною подією та її інтерпретацією, усвідомлення причин існування різних інтерпретацій одного й того самого явища та вміння критично зіставляти й оцінювати такі інтерпретації; формування і розвиток критичного мислення та медіаграмотності;
- виховання на історичних прикладах патріотичної, громадянської та морально-етичної позиції людини, яка шанує загальнолюдські та національні цінності й з повагою ставиться до інших народів і культур.

Модельна програма пропонує відхід від репродуктивного до багаторівневого проблемного підходу вивчення програмового матеріалу. Вирішальну роль у цьому відіграє не кількість отриманої та засвоєної інформації, а формування в учнів умінь самостійно здобувати знання, структурувати отриману інформацію, поєднувати факти у загальні інтеграційні схеми.

Вивчення курсу передбачає досягнення учнями таких **узагальнених результатів діяльності:**

Знання:

- основних політичних, соціально-економічних, культурних подій, їх хронологічного та просторового вимірів;
- основних історичних та суспільствознавчих понять і термінів;
- фактів життя видатних історичних діячів.

Розуміння:

- причин і наслідків історичних подій;
- мінливості і тяглості історичних процесів;
- взаємовпливів між вітчизняною і світовою історією;
- своєї належності до українського, європейського та світового політичного, економічного і культурного процесів;
- наявності альтернативних варіантів розвитку історичних подій.

Вміння:

- визначати хронологічні межі соціальних, економічних і політичних подій, їхні зміст і послідовність;
- визначати передумови, причини, наслідки та особливості історичних подій, явищ і процесів;
- описувати історичні події, явища і процеси, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;

- визначати найважливіші зміни, що відбувались у житті людства;
- порівнювати різноманітні події і процеси у вітчизняній та світовій історії;
- аналізувати історичні джерела, користуватись історичними і політичними картами;
- викладати власну думку в усній і письмовій формах, аргументовано відстоювати власну точку зору.

Ставлення:

- усвідомлення певних цінностей та світоглядних аспектів суспільного розвитку;
- формування патріотичної, громадянської та морально-етичної позиції людини, яка шанує загальнолюдські і національні цінності та з повагою ставиться до інших народів і культур. Модельна програма інтегрованого курсу структурована за такими **принципами**:
 - україноцентризму, який передбачає, що історія України повсякчас проступає з історії світу, а світова історія великою мірою твориться в Україні;
 - науковості, відповідно до якого зміст і очікувані результати навчання відповідають основам сучасної науки;
 - доступності, тобто врахування вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку учнівства 16–18 років;
 - системності, коли історія і суспільство розглядаються як комплекси компонентів, зокрема культурно-історичних епох, процесів (економічних, політичних, соціальних, духовних), явищ (війни, революції, народи, цивілізації), подій та ідей, на які впливають зовнішні чинники — природні й соціальні;
 - спадкоємності, пов'язаності матеріалу, що вивчається, з вивченням на базовому рівні освіти.

Програма ґрунтується на визначених Державним стандартом **ціннісних орієнтирах**, а саме:

- повага до особистості учня та визнання пріоритету його інтересів;
- забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти;
- дотримання принципів академічної доброчесності;
- становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення і впевненості в собі;
- формування культури здорового способу життя учня;
- створення освітнього середовища без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу.

Можливості курсу у формуванні ключових компетентностей:

1. Спілкування державною мовою.

Уміння: використовувати українську мову як державну для духовного, культурного й національного самовияву; володіти всіма видами мовленнєвої діяльності; усно й письмово тлумачити поняття, факти; доступно і переконливо висловлювати власну думку, використовувати можливості мови для розкриття тем громадянської освіти; вести аргументовану полеміку на відповідну тематику; читати й розуміти перекладені та адаптовані українською першоджерела, авторські наукові публікації; створювати українською мовою (усно і письмово) тексти на історичну та громадянськості тематику.

Ставлення: поцінування української мови як державної; усвідомлення її як державотворчого чинника та чинника національної ідентичності; розуміння цінності кожної мови.

2. Спілкування іноземними мовами.

Уміння: читати й розуміти науково-публіцистичні та художні твори історичного і громадянськості змісту іноземною мовою; відбирати та використовувати інформацію про світ іноземними мовами; обговорювати прочитані або прослухані мовою оригіналу та в перекладі українською історичні й громадянськості твори.

Ставлення: розуміння ролі іноземної мови як засобу пізнання світу та збагачення власного суспільствознавчого досвіду; готовність до міжкультурного діалогу, відкритість до пізнання різних культур.

3. Математична компетентність.

Уміння: оперувати абстрактними поняттями; виокремлювати головну й другорядну інформацію; установлювати причинно-наслідкові зв'язки; чітко формулювати визначення та вибудовувати гіпотези; формулювати тезу й добирати аргументи; перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (схему, таблицю, діаграму).

Ставлення: прагнення висловлюватися точно, логічно, раціонально осмислювати інформацію.

4. Компетентності у природничих науках і технологіях.

Уміння: оцінювати вплив людини на навколишнє природне середовище; розкривати вплив на суспільне життя і право технологій та наукових теорій; змістовно, логічно, послідовно, точно описувати процес власної

діяльності; спостерігати, аналізувати; визначати роль природи в житті людини; використовувати сучасні технології.

Ставлення: сприйняття природи як цінності; готовність захищати довкілля, зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутніх поколінь; готовність до опанування новітніх технологій.

5. Інформаційно-цифрова компетентність.

Уміння: діяти за алгоритмом, зокрема здійснювати пошукову діяльність та аналіз суспільних явищ; застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для створення, пошуку, оброблення, обміну інформацією з навчальною метою та в приватному спілкуванні; грамотно й безпечно комунікувати в інформаційному просторі; розпізнавати маніпулятивні технології та протистояти їм; розвивати медійну грамотність.

Ставлення: задоволення пізнавального інтересу; прагнення до гармонійного спілкування у віртуальному інформаційному просторі; критичне сприйняття інформації, поданої у ЗМІ; прагнення дотримуватись правил роботи з інформацією.

6. Уміння вчитися впродовж життя.

Уміння: визначати мету навчальної діяльності та способи її досягнення; планувати й організовувати власну навчальну діяльність; користуватися різними джерелами довідкової інформації (словниками, енциклопедіями, онлайн-ресурсами); здійснювати самооцінювання результатів власної діяльності, рефлексію; застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети та ситуації спілкування.

Ставлення: розуміння соціальної ролі освіти, відкритість до сталого самонавчання, бажання ділитися знаннями з іншими, готовність до інновацій; усвідомлення потреби вчитися з метою самовдосконалення і самореалізації.

7. Соціальні та громадянські компетентності.

Уміння: аргументовано і грамотно висловлювати власну громадянську позицію в суспільно-політичних питаннях; співпрацювати з іншими на результат, запобігати конфліктам і розв'язувати їх, досягати розумних компромісів.

Ставлення: сприйняття людської гідності як найвищої цінності; повага до правових норм; усвідомлення необхідності конструктивної участі в громадському житті; емпатія, відповідальність.

8. Ініціативність і підприємливість.

Уміння: презентувати власні ідеї та ініціативи зрозуміло, грамотно; використовувати ефективні комунікативні стратегії для формулювання

власних пропозицій; навчитися самоорганізовуватися; оцінювати економічні ініціативи та економічну діяльність; співпрацювати з іншими для загального добробуту громади; оцінювати переваги й ризики, вести перемовини.

Ставлення: готовність брати на себе відповідальність; розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар'єри.

9. Обізнаність та самовираження у сфері культури.

Уміння: розвивати власну національно-культурну ідентичність у сучасному полікультурному світі; окреслювати основні тенденції розвитку культури; зіставляти досягнення української культури з іншими культурами; виявляти вплив культури на людину та розвиток цивілізації; дотримуватися норм української літературної мови та мовленнєвого етикету.

Ставлення: визнання цінності культурного багатоманіття; відкритість до інших культур, переконань та світогляду інших людей, повага і толерантність; зацікавленість світовими культурними надбаннями, повага до розмаїття культурного вираження різних народів.

10. Екологічна грамотність і здоровий спосіб життя.

Уміння: дотримуватися здорового способу життя; відповідально застосовувати комунікативні стратегії для протистояння деструктивним та маніпулятивним впливам; виявляти толерантність до різних поглядів, конструктивно спілкуватися в різних соціальних середовищах; плекати екологічне мислення та здоров'язбережувальну діяльність на основі знань про суспільство.

Ставлення: сприйняття здоров'я як загальнолюдської цінності; бажання дотримуватися здорового способу життя; усвідомлення значення навколишнього середовища для життя і здоров'я людини; готовність берегти природні ресурси.

Програма складається з пояснювальної записки, переліку структурованих за розділами очікуваних результатів навчання учнів / учениць, виписаних через зміст та види навчальної діяльності, навчального матеріалу як основи для досягнення конкретних результатів навчання. Компетентнісний потенціал визначеної Стандартом галузі «Громадянська та історична освіта» в програмі розкрито наскрізно. Особлива увага приділена формуванню умінь і ставлень.

Програму інтегрованого курсу викладено у формі таблиці. У першій частині визначені **Очікувані результати** вивчення кожної теми відповідно до вимог Державного стандарту та Критеріїв оцінювання діяльності учнів. Друга частина визначає **Пропонований зміст інтегрованого курсу**, а у третій частині наведені відповідні очікуваним результатам та змісту **Види навчальної діяльності**.

Пропонований зміст навчання є орієнтовним. Учитель / учителька може враховувати його повністю або частково, а також модифікувати відповідно до інтересів і здібностей учнів, освітніх завдань, Освітньої програми та матеріальних умов навчального закладу.

У програмі немає розподілу навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель / учителька може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, орієнтуючись на визначені програмою очікувані результати навчання.

Структура курсу
I. ВСТУП. СЕНС І ПРИЗНАЧЕННЯ ІСТОРІЇ
II. ЛЮДИНА І ПРИРОДА
III. ЛЮДИНА І ВЛАДА
IV. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО
V. ЛЮДИНА І СВІТ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕЧЕЙ
VI. ЛЮДИНА, СВІТ УЯВЛЕНЬ ТА ІДЕЙ

Очікувані результати навчання	Зміст навчально-пізнавальної діяльності	Види навчальної діяльності
I. ВСТУП. СЕНС І ПРИЗНАЧЕННЯ ІСТОРІЇ		
II. ЛЮДИНА І ПРИРОДА		
- Учень / учениця виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГІО 1.3.2-1] - визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3] - формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГІО 3.2.1-1] - виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] - систематизує соціальну та історичну інформацію (за самостійно обраними критеріями) в таблиці, діаграми, графіки тощо [12 ГІО 4.1.1-1] - зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їхні взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2] - доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «еволюція», «Homo sapiens», «клімат», «міграція», «пандемія», «господарська діяльність», «екологія», «фронтір», «демографія», «харчування» [12 ГІО 4.3.1-1] - доводить та ілюструє прикладами цінність інклюзії різних груп і різноманітності в суспільстві [12 ГІО 5.3.1-1] - пропонує ефективні способи розв’язання виявлених проблем місцевих громад (закладу освіти) [12 ГІО 6.2.1-2] - оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та / або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3] - виявляє пов’язаність поколіннєвих змін та історичних явищ і процесів [12 ГІО 1.1.2-2 П]	Людина як частина природи. Теорії походження та еволюція людини, Homo sapiens. Первісні люди на території України. Особливості взаємодії людини і природи в історії України та світу. Розвиток медичних знань і розуміння людського організму. Пандемії, їх вплив на історію України та світу. Географічні умови, зміни клімату, їх вплив на життя та діяльність людини, демографічні процеси. Причини й наслідки демографічних процесів в історії України та світу. Історико-географічні регіони України. Український Степ як фронтір Європи. Великий Євразійський Степ. Кочовий спосіб життя і взаємини з природою. Вплив географічного та кліматичного	Учні / учениці створюють інфографіку з порівнянням колоніальної експансії різних європейських держав. Порівнюють вплив Великих географічних відкриттів на Європу й українські землі, створюючи спільну мапу змін. Збирають дані з історичних, наукових і сучасних джерел для оцінювання змін довкілля внаслідок індустріалізації. Робота з історичними текстами, історичними картами, сучасними статистичними даними, сучасними медіаресурсами. Складання списків корисних медіаджерел на визначену тему. Дослідницькі творчі проекти (індивідуальні або в групах): – комікс «Один день із життя на первісній стоянці» (за матеріалами різних археологічних стоянок на території України); – інфографіка з порівнянням колоніальної експансії

● порівнює ресурсну базу та історичне значення окремих історико-географічних регіонів [12 ГЮ 2.2.1-2 П] ● пояснює вплив трансформації соціокультурних цінностей на трактування історичної інформації [12 ГЮ 3.3.2-3 П] ● формулює гіпотезу дослідження і добирає джерела інформації [12 ГЮ 4.3.2-2 П] ● характеризує зв'язки між глобальними, державними і місцевими проблемами [12 ГЮ 6.2.1-1 П] ● аргументує потребу спільних дій на різних рівнях для вирішення глобальних проблем людства [12 ГЮ 6.2.1-2 П]	чинників на Велике переселення народів. Освоєння людиною нових просторів. Міграції як засіб отримати нові можливості для виживання в різних природних умовах, види і форми міграцій. Великі географічні відкриття як розширення життєвого простору європейської цивілізації. Демографічні наслідки Великих географічних відкриттів для України та світу. Господарська діяльність людини та її вплив на природу, історичні особливості господарської діяльності на території України. Суспільна організація людини і створення умов для безпечного життя. Наслідки індустріальної революції. Освоєння нових сільськогосподарських культур на території України та в інших регіонах Європи за Модерної доби (Нового часу). Залежність харчування людини від природи та соціальних норм у період Модерної доби. Неврожаї та голод XVIII–XIX ст. в Україні та світі	різних європейських держав; – мапа змін «Великі географічні відкриття в історії України і світу»; – тематичні інформаційні проекти за темами розділу; – інформаційний дослідницький проєкт «Ефективність популярних екологічних ініціатив». Дискусія «Людина — цар, винищувач чи раб природи?». Дебати «Людина та екологія: як не втратити середовище існування» (на прикладі глобальних та місцевих екологічних ситуацій). Мінідослідження «Міграція як відповідь на глобальні виклики». Завдання: учень / учениця формулює гіпотезу, наприклад: «Міграція була ключовим механізмом адаптації людства до змін клімату, економіки та політики». Джерела: історичні карти, демографічні дані, уривки зі щоденників, наукові статті. Формат роботи: дослідницький постер або презентація з аргументацією. Кейс-аналіз «Міграція українців: локальна історія в глобальному контексті». Учні / учениці досліджують одну хвилю міграції (наприклад, еміграцію до Канади чи переселення після війни). Завдання: показати, як глобальні процеси (економічна криза, війна, колонізація) вплинули на локальні рішення.
---	--	--

		Дебати: «Чи можуть локальні дії вплинути на глобальні виклики?». Мінідослідження «Господарство і природа: баланс чи конфлікт?». Гіпотеза: «Індустріальна революція порушила екологічну рівновагу, але дала поштовх до нових форм захисту людини». Формат: учні пишуть дослідницьке есе. Колоквіум «Український Степ як фронтір Європи: контакти та конфлікти цивілізацій». Дебати «Чи повинна людина обмежувати свою господарську діяльність заради збереження природи?». Вправа «Кліматичний детектив». Учні / учениці отримують карти кліматичних змін (наприклад, похолодання у IV–VI ст., «Малий льодовиковий період» у XVII ст.). Завдання: пояснити, як ці зміни вплинули на міграції, господарство чи політичні події в Україні та світі
ІІІ. ЛЮДИНА І ВЛАДА		
● Учень / учениця пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГІО 1.1.1-1] ● виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ та процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб: Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Данило Романович, Богдан Хмельницький [12 ГІО 1.2.1-1] ● виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1] ● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГІО 1.3.2-1] ● оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2] ● характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3]	Політична організація суспільства. Поняття «влада», «політика», «державна». Історичні етапи українського державотворення. Поняття соціалізації. Етапи соціалізації. Сім'я. Родова громада. Рід. Плем'я. Регіональні особливості формування українських сімейних традицій. Держави Стародавнього Сходу. Деспотія. Монархія. Імперія.	Учні / учениці порівнюють політичний устрій Афіні і Спарти за критеріями організації влади, статусу громадян і прав жінок. Складають таблицю та оцінюють Французьку революцію за етапами: причини, події, результати. Аналізують тексти просвітників (Руссо, Монтеск'є) на предмет логіки та переконливості аргументації. Формулюють власні оцінки впливу Французької революції на світ і Україну, обґрунтовуючи їх на основі історичних фактів.

● обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі, розпізнає їх порушення і дискримінацію [12 ГІО 2.3.2-2] ● оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2] ● формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГІО 3.2.1-1] ● оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] ● оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу і результатів [12 ГІО 4.1.3-1] ● аналізує аргументацію та пояснює критерії її оцінювання [12 ГІО 4.2.2-1] ● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «держава», «влада», «монархія», «демократія», «імперія», «абсолютизм», «революція», «Гетьманщина», «націоналізм», «асиміляція» [12 ГІО 4.3.1-1] ● реконструює історичну ситуацію на основі зібраних фактів з урахуванням різних інтерпретацій [12 ГІО 4.3.1-2] ● моделює способи дій, спрямованих на утвердження демократії в Україні, захист національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України, державної незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу [12 ГІО 5.1.1-3] ● виявляє у пропонуваннях для дослідження ситуаціях випадки порушення права на повагу до людської гідності і пропонує способи його захисту [12 ГІО 5.1.3-1] ● моделює соціальні ситуації з погляду дотримання прав людини і вимог законодавства [12 ГІО 5.2.2-1] ● пояснює суть політико-правового зв'язку громадянина з Україною, українським народом та громадянським суспільством [12 ГІО 5.2.3-1] ● пояснює механізм демократії в Україні та Європі [12 ГІО 6.1.1-1] ● характеризує способи впливу громадян на політику [12 ГІО 6.1.1-2] ● розпізнає виклики сучасних демократій [12 ГІО 6.1.1-4] ● описує виборчий процес і пов'язані з ним ризики [12 ГІО 6.1.2-1] ● пояснює важливість міжнародної співпраці у відсічі військовій агресії, необхідність обмеження насильства в умовах збройного конфлікту і невідворотності покарання за воєнні злочини [12 ГІО 6.3.2-2] ● здійснює періодизацію історичних процесів на основі альтернативних критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1 П] ● характеризує геополітичне становище України та інших держав у минулому і тепер [12 ГІО 2.1.1-2 П]	Культ володаря. Кодекс законів. Племінні союзи та держави кочовиків. Авари, булгари, угри. Хозарський каганат. Вплив політичних традицій Стародавнього Сходу на історичний розвиток українських земель. Еллада. Поліс. Республіка. Демократія. Олігархія. Тиранія. Демократичні інститути. Цінності демократії в історії України. Елліністичні впливи на Північне Причорномор'я. Грецький етнос в історії України. Римська республіка, Римська імперія та їхній спадок. Вплив Стародавнього Риму на історичний розвиток України: від Північного Причорномор'я до Дунаю. Вплив римського права на історичний розвиток українського законодавства. Значення античної культури для світу та України. Велике переселення народів. Варварські королівства. Слов'янські племена. Союзи слов'янських племен на українських теренах. Середньовічні імперії. Візантійська імперія, Візантія і Русь. Франкська імперія. Арабський халіфат. Походження терміна «Русь». Теорії походження Давньоруської	Учні / учениці досліджують різні теорії походження Русі, відтворюючи історичну ситуацію в історичній реконструкції або диспуті. Учні / учениці моделюють структуру демократичної держави, порівнюючи її з формами влади в історії та обговорюючи роль громадянина. Моделюють роботу демократичної установи (парламенту, суду, місцевої ради) й аналізують механізми ухвалення рішень. Досліджують форми участі громадян у прийнятті рішень (вибори, петиції, протести) і моделюють власну громадську кампанію. Дискусія «Які переваги і виклики має парламентська демократія?» Моделювання: «Вибори до парламенту — формування партій, програма, голосування, аналіз результатів». Обробка і систематизація історичної інформації (відповідно до змісту уроку) за науковими текстами, різновидовими історичними джерелами. Формування інформаційних карт (добірки медіаджерел, списків корисної літератури, інтернет-джерел) за визначеною темою. Мультимедійні творчі проекти «Історія на лінії часу», хронологічні і синхронізовані таблиці розвитку спільнот, держав та ін. Дослідницькі проекти: — «Спадщина предків у сучасному світі»
--	--	--

● характеризує взаємозв'язки між декларуванням націями та державами своєї ролі у світі та їхнім геополітичним становищем у минулому і тепер [12 ГІО 2.2.1-1 П] ● визначає способи поширення маніпулятивних, пропагандистських впливів і методи протидії їм [12 ГІО 3.2.1-2 П] ● визначає ідеологічну спрямованість джерела та оцінює його з погляду забезпечення прав людини і суспільних інтересів [12 ГІО 3.3.2-1 П] ● реконструює історичну ситуацію (період, явище, процес) на основі історичних джерел та сучасних досліджень [12 ГІО 4.1.1-1 П] ● обстоює думку про те, що права людини повинні визначати положення законів та інших нормативно-правових актів [12 ГІО 5.2.1-1 П] ● визначає основні політичні, правові, соціокультурні та інші чинники, які впливають на дотримання прав людини і принципів демократії в Україні та світі [12 ГІО 5.2.2-2 П] ● оцінює переваги і недоліки демократії [12 ГІО 6.1.1-1 П] ● пояснює механізм і процедури виборчого процесу та пов'язані з ними ризики [12 ГІО 6.1.2-1 П]	держави. Історичні джерела з історії давньоруської держави: критичний аналіз. Літописна Русь. Русь-Україна княжої доби. Перші київські князі. Реформи Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Володимир Мономах. Передумови та наслідки процесу політичної роздробленості країн Європи та Азії. Процес політичної роздробленості в руських землях. Відображення укріплення центральної влади та періодів політичної роздробленості в українській і зарубіжній історіографії. Середньовічні держави кочовиків. Відносини Русі з кочовим світом. Монгольська імперія. Походи монголів на Русь, у Центральну Європу. Улус Джучі (Золота Орда). «Азійські» та «європейські» історичні традиції, їх відлуння в наш час. Етногенез кримли. Причини, цілі й наслідки Хрестових походів. Хрестові походи і Русь XI – XIII ст. Історичні наслідки месіанства і місіонерства. Станово-представницькі монархії Європи. Норманське	(учнівські дослідження про вплив давніх народів / цивілізацій / подій / явищ / процесів на сучасне суспільство, тяглість історичних традицій); – «Еволюція прав людини і громадянина протягом історії». Складання порівняльних таблиць (наприклад, порівняння політичного устрою різних держав за критеріями організації влади, залученості громадян і прав жінок та інших груп тощо). Завдання-дослідження «Інформаційна карта події» (встановлення причинно-наслідкових зв'язків, характеру подій, залученості та інтересів різних груп суспільства). Проекти-дослідження «У світі ідей» (аналіз текстів мислителів, політиків та ін.). Навчальні ігри-симуляції (роботи органів влади, «Один день із життя правителя / правительки», робота демократичних установ, виборчих кампаній та ін.). Дослідження форм участі громадян у прийнятті рішень (вибори, петиції, протести) і моделювання власної громадської кампанії. Дискусія «Історія народів — історія конфліктів чи культурних взаємовпливів?». Мінідослідження «Чи є демократія універсальною формою влади?» Гіпотеза: «Демократія має різні форми в Україні та Європі, але спільні виклики — популізм, маніпуляції, війна».
---	--	--

	завоювання Англії. Велика Хартія вольностей та її історичне значення. Централізація Франції у добу Середньовіччя. Столітня війна: причини і наслідки. Реконкіста. Централізація Іспанії. Галицько- Волинська держав. Данило Романович і Королівство Руське. Розпад Королівства Руського. Утворення Великого князівства Литовського. Королівство Польське в добу Середньовіччя. Інкorporація українських земель до складу різних держав: Королівства Польського, Великого князівства Литовського, Королівства Угорського, Московського царства. Взаємовпливи економічного укладу, політичних традицій та культури України й сусідніх країн. Розпад Золотої Орди. Утворення і державний устрій Кримського ханства. Крим у системі міжнародних відносин. Утворення Московського князівства як деспотії східного типу. Московська експансія на українські землі. Поняття та особливості імперій у Ранньомодерну	Джерела: конституції, виборчі закони, приклади з історії та сучасності. Створення інфографіки «Еволюція влади: від родової громади до парламенту». Мінідослідження «Вплив Просвітництва на українське законодавство». Завдання: знайти ідеї поділу влади, прав людини, верховенства права в українських реформах. Форма: есе з використанням цитат з історичних джерел. Аналіз історичних джерел. Порівняння історичних форм влади. Завдання: учні / учениці аналізують уривки з документів (кодексу Хаммурапі, афінських законів, Великої Хартії вольностей, Декларації прав людини тощо). Форма виконання роботи: таблиця «Тип влади — джерело — права людини — плюси / мінуси». Колоквіуми на теми: «Походження терміна “Русь”: огляд наукових теорій»; «Давньогрецький поліс і цінності демократії: що збереглося в Україні?»; «Велика Хартія вольностей: значення для розвитку прав і свобод». Дебати «Велике переселення народів — катастрофа чи початок нової Європи?». Відкрита дискусія «Політична роздробленість: занепад чи шлях до розвитку регіонів?». Вправа «Модель держави» (робота в групах).
--	--	--

	добу. Континентальні імперії. Османська імперія. Українські землі під контролем османів. Імперія Габсбургів. Колоніальні імперії та їхні особливості. Типи колоніальних імперій. Статус українських земель у складі імперій. Абсолютні монархії. Поняття «абсолютизм». Абсолютизм в Іспанії, Франції, Пруссії. Формування самодержавства у Московському царстві. Російська імперія. Особливості внутрішньої політики в Україні та на інших теренах. Зовнішня експансія Московії / Росії: спроби «історичного обґрунтування» та основні етапи. Люблінська унія. Перша Річ Посполита — «шляхетська демократія». Статус українських земель у складі Першої Речі Посполитої. Запорозька Січ. Передумови виникнення. Устрій, органи влади. Ознаки держави. Низове і реєстрове козацтво. Історична пам'ять про козацтво та козацькі традиції в сучасній Україні. Протестні рухи та революції. Поняття «революція». Доба національних і соціальних революцій. Революції в Нідерландах та в Англії. Революції	Кожна група отримує картку: деспотія, поліс, республіка, монархія, імперія. Завдання: скласти «конституцію» у кількох пунктах: 1) хто має владу? 2) як приймаються рішення? 3) права та обов'язки підданих / громадян. «Поліс чи імперія?» (дилема: учитель / учителька описує ситуацію: «Ви — громада у Причорномор'ї. Маєте вибір: створити невеликий самоврядний поліс чи увійти до складу великої імперії». Учні / учениці обирають варіант та аргументують власну позицію
--	---	---

	в українській політичній традиції. Козацька революція під проводом Богдана Хмельницького та її наслідки. Гетьманщина — козацька держава. Інкорпорація Української козацької держави до Російської імперії. Російська політика примусової асиміляції українців та інших народів. Правобережна Україна у другій половині XVIII ст. Причини та наслідки поділів Речі Посполитої. «Освічений абсолютизм» в Австрійській імперії. Реформи Марії-Терезії та Йосипа II. «Військова революція» та її наслідки. Американська революція. Конституція США. Вплив Американської революції на Європу. Права та закони Нового часу. Просвітництво. Ідея поділу гілок влади та її втілення. Громадянське суспільство. Верховенство права. Відповідальність держави за дотримання, гарантування та захист прав і свобод людини. Ідеї Просвітництва в освітньо-культурному просторі України	
--	--	--

	XVII – початку XVIII ст. Французька революція: причини та наслідки. «Декларація прав людини і громадянина». Значення Декларації для правової і політичної культури сучасної України. Ідея нації та націоналізму. Вплив Французької революції на трансформаційні процеси в Європі, на території України. Наполеонівські війни. «Українське питання» в Європі у першій половині XIX ст. Віденський конгрес та його рішення. Вплив рішень Віденського конгресу на Україну. Національне відродження і визвольні рухи слов'янських народів у першій половині XIX ст. Чеський національний рух, визвольний рух слов'янських народів на Балканах. Польський національно-визвольний рух та його вплив на формування української національної свідомості. Українське національне відродження. Початок формування модерної української нації. «Весна народів» 1848–1849 рр. та її вплив на національне	
--	---	--

	відродження народів Європи. Політизація українського національного руху. Громадянська війна в США: причини та наслідки. Значення Громадянської війни в США у формуванні ідей захисту національного суверенітету, права вибору напряму розвитку суспільства та держави. Франція. Конституційна монархія. Республіка. Імперія. Реставрація. Ідеї українського монархізму в історії. Велика Британія. Двопартійна система. Парламентська реформа. Виборча реформа. Політичні партії. Громадські організації та їх вплив на демократію. Значення історичного досвіду Великої Британії для розвитку політичної системи в Україні. Німеччина та Італія: від політичної роздробленості до «світової політики». Значення німецького та італійського історичного досвіду національного об'єднання для розвитку ідеї соборності України. Російська імперія: самодержавство і спроби реформ. Українські землі у складі Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.	
--	---	--

	Процеси модернізації на території України. Російський шовінізм, ідеї гегемонізму і месіанства Росії та їх історичні наслідки. Політизація українського національного руху Наддніпрянщини. Утворення дуалістичної Австро-Угорської імперії. Український національний рух. Українські політичні партії (РУРП, УНДП, УСДП). Нація. Формування української нації. Етапи формування націй. Національна ідея. Націоналізм. Процес українського націєтворення: здобутки і проблеми. Утвердження ідеї соборності України. Османська імперія — «хвора людина Європи». Спроби модернізації. «Східне питання» в європейській політиці. Виникнення незалежних держав на Балканах. «Балканський вузол». Російські спроби використання «панславізму» для посилення свого впливу на Балканах. Японія: європейська модель модернізації. «Революція Мейдзі» та її значення. Колоніальна політика Великої Британії, Франції, Іспанії у XIX –	
--	--	--

	на початку XX ст. Імперські прагнення Німеччини. Система «озброєного миру»: Антанта і Троїстий союз. Визрівання передумов Першої світової війни. «Українське питання» в європейській політиці кінця XIX – на початку XX ст.	
IV. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО		
● Учень / учениця встановлює вплив особистості на історію [12 ГІО 1.2.1-2] ● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГІО 1.3.2-1] ● оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2] ● досліджує екологічні, економічні та демографічні проблеми, пропонує засоби щодо їх розв’язання [12 ГІО 2.2.1-2] ● визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3] ● обстоює думку щодо необхідності облаштування громадського простору свого міста / селища / села та протидії порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГІО 2.3.2-1] ● формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГІО 3.2.1-1] ● оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] ● виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] ● добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГІО 4.2.1-2] ● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «соціальна структура», «станове суспільство», «міграція», «дискримінація», «ідентичність», «гендер», «повсякдення», «буржуазія», «толерантність», «міжетнічні відносини» [12 ГІО 4.3.1-1] ● оцінює історичну постать, сучасника, окрему соціальну групу, народ як суб’єктів історичного процесу [12 ГІО 4.3.2-1] ● аргументує власну належність і належність інших осіб до української нації [12 ГІО 5.1.1-2] ● пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав у демократичний і законний спосіб [12 ГІО 5.2.1-2]	Соціум і спільноти України та світу: родини, класи, стани. Суспільні верстви. Селяни. Ремісники. Землевласники. Аристократія. Демос. Раби. Особливості європейського середньовічного суспільства: ті, хто моляться; ті, хто воюють; ті, хто працюють. Середньовічне місто та його жителі. Регіональні особливості середньовічних міст на українських теренах. Давньоруське суспільство. Князі, бояри, дружинники, духовенство, містяни, селяни, привілейовані і непривілейовані групи населення. Зміни у суспільних станах європейського суспільства у пізньому Середньовіччі. Формування шляхетського стану. Виникнення козацтва. Стани українського суспільства у складі Речі	Вправа «Хто я в історії?»: визначити зв’язок між історичною пам’яттю та національною ідентичністю. Мінідослідження «Особистість і влада». Завдання: обрати історичну постать (наприклад, Володимир Великий, Богдан Хмельницький, Марія-Терезія) і дослідити її вплив на політичні зміни. Проект «Тенденції епохи» (створення постера). Дослідити одну епоху (Середньовіччя, Новий час, Просвітництво) і визначити соціальні, політичні, економічні, соціальні тенденції. Порівняльна робота з джерелами. Вплив інтерпретацій на сприйняття подій. Завдання: учні / учениці порівнюють два джерела про одну історичну подію і визначають, як змінюється інтерпретація. Наприклад, погляд на Хмельниччину в різних джерелах (козацьких літописах, польських хроніках, царських московських грамотах, листах дипломатів, записах мандрівників, турецьких хроніках тощо).

● досліджує ситуації в місцевій громаді (у закладі освіти тощо), виокремлює явища чи процеси, які потребують змін [12 ГІО 6.2.1-1] ● висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя в Україні та світі [12 ГІО 6.3.1-3] ● прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ та процесів [12 ГІО 6.3.1-4] ● пояснює особливості сприйняття перебігу, цінності часу різними спільнотами в різні історичні періоди [12 ГІО 1.1.1-1 П] ● досліджує етногенез, зміни в розташуванні просторово-історичних об’єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів державних утворень і наслідки цих процесів [12 ГІО 2.1.1-1 П] ● визначає способи запобігання порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГІО 2.3.2-2 П] ● обґрунтовує відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх походження, авторства і мети створення [12 ГІО 3.1.1-1 П] ● характеризує засоби впливу інформації на громадську думку і суспільні настрої [12 ГІО 3.3.2-2 П] ● формулює судження на основі критеріїв, принципів і цінностей [12 ГІО 4.2.1-1 П] ● проектує розвиток власної особистості з огляду на належність до різних спільнот [12 ГІО 5.1.1-1 П] ● оцінює власну громадянську позицію, стереотипи, упередження і чинники впливу на їх формування [12 ГІО 5.1.1-2 П] ● ініціює та / або долучається до активних дій для вирішення спільних проблем місцевих громад (закладу освіти) [12 ГІО 6.2.1-4 П] ● досліджує важливість для інших держав їх власних державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей [12 ГІО 6.3.1-1 П]	Посполитої. Козацтво — спільнота фронтиру. Соціальні конфлікти в середньовічних суспільствах. Форми та прояви конфліктів, способи їх подолання. Конфлікти та їхнє вирішення в Речі Посполитій, у козацькій спільноті. Суспільний устрій кочових суспільств. Родинні стосунки. Відносини «людина — суспільство». Особливості соціальної структури. Родинне життя. Структура кримськотатарського суспільства. Криза традиційного суспільства. Загострення соціальних конфліктів. Процес модернізації — руйнування «традиційного суспільства». Поява нових верств населення. Буржуазія, наймані працівники. Вплив модернізації на зміни соціальної структури суспільства. Ідентичність та міжетнічні відносини в імперіях. Імперія та суспільство: особливості взаємодії; українці у складі імперій. «Інакшість»: інші народи / культури. Питання толерантності та її межі. Стереотипи, упередження, забобони. Шляхи подолання стереотипів. «Зустрічі культур» у межах імперії.	Інфографіка «Соціальні верстви України та світу». Завдання: порівняння соціальної структури Давньої Русі, Речі Посполитої, імперій, модерного суспільства. Дебати на тему «Козацтво — спільнота фронтиру чи основа української державності?». Кейс «Соціальні конфлікти в історії». Проаналізувати конфлікт (між станами, етносами, поколіннями), його причини та альтернативні способи вирішення. Хронологічна лінія «Статус жінки і дитини в історії». Учні / учениці створюють часову шкалу змін у правах і ролі жінок та дітей з найдавніших часів до кінця ХІХ ст. Виділяють форми дискримінації та пропонують засоби захисту від дискримінації. Інтерв’ю «Повсякдення очима жінки / дитини / старшого». Учні / учениці створюють уявне інтерв’ю з представником / представницею певної соціальної верстви (жінки / дитини / старшого у часи Середньовіччя, давньоруського суспільства, кочового суспільства, модерного суспільства). Колоквіуми на теми: — «Відносини між людьми в кочових суспільствах: особливості та відмінності від осілих спільнот»; — «Дитинство і дорослішання:
---	---	--

	Дискримінація в історії імперій. Основні форми та прояви дискримінації. Засоби захисту від дискримінації. Дитинство. Дорослішання. Старість. Чоловіки і жінки, діти. Історичні зміни у статусі жінки. Вплив модернізації на суспільне становище жінки в Україні та світі. Зміни у статусі дітей, формування ідей захисту прав дітей. Взаємодія людей, інтереси та цінності, гідність людини. Ідеї волі та свободи вибору в українській національній традиції. Духовний світ людей. Повсякдення і побут міського та сільського населення, їх особливості на українських теренах. Духовний світ, особливості формування духовного світу українців. Вплив соціального становища і добробуту на повсякдення еліт різних верств населення. Житло. Мода та одяг. Харчування і здоров'я. Свята та дозвілля	як змінювалися уявлення про дітей у різні історичні епохи. Дебати «Середньовічне місто: простір свободи чи простір залежності?». Вправа «Щоденник середньовічної людини». Написати короткий щоденник (1 день із життя) від імені селянина, ремісника, козака, шляхтича чи князя. Вправа «Чоловік і жінка: зміна ролей» (групова робота). Групи отримують завдання: як змінювалася роль жінки у суспільстві від Середньовіччя до Модерної доби. Кожна група представляє «портрет жінки» своєї епохи
--	--	--

V. ЛЮДИНА І СВІТ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕЧЕЙ

● Учень / учениця виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ і процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб [12 ГЮ 1.2.1-1] ● характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГЮ 1.2.1-3] ● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГЮ 1.3.2-1] ● оцінює історичні зміни [12 ГЮ 1.3.2-2] ● визначає природні й соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГЮ 2.2.1-2] ● визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГЮ 2.2.1-3] ● досліджує збіги й розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГЮ 3.2.2-1] ● оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГЮ 3.3.1-1] ● виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГЮ 3.3.2-1] ● порівнює історичні факти та артефакти за запропонованими критеріями [12 ГЮ 4.1.2-1] ● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «господарство», «торгівля», «урбанізація», «мануфактура», «індустріалізація», «капіталізм», «фільварок», «ринок», «економічна криза», «товарно-грошові відносини» [12 ГЮ 4.3.1-1] ● пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГЮ 4.3.2-3] ● обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГЮ 5.2.1-1] ● ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГЮ 5.3.2-1] ● установлює залежності між розвитком демократії, дотриманням прав людини в державах і добробутом населення [12 ГЮ 6.1.1-3] ● характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГЮ 6.3.1-5] ● застосовує поняття «прогрес» для оцінювання змін, які відбулись або відбуваються сьогодні [12 ГЮ 1.3.2-1 П] ● досліджує моделі відбудови суспільства та економіки після катастроф, воєн, епідемій,	Привласнювальне та відтворювальне господарство. «Неолітична революція». Первісні стоянки, археологічні культури на території України. Культура Трипілля — Кукутень, її місце в історичній пам'яті українців. Спосіб життя і господарювання слов'ян. Землеволодіння та розвиток землеробства в Середньовіччі на українських теренах та у світі. Відмінності у веденні господарства осілих і кочових суспільств. Вплив кочовиків на спосіб життя та економіку українських земель. Виробництво і споживання у Середньовіччі в Україні та у світі. Ремісники та цехи, купці, банкіри. Знаряддя праці і предмети побуту. Натуральне господарство та натуральний обмін. Гроші. Розвиток ринку. Регіональні особливості економічного розвитку українських земель. Шляхи сполучення. Торгівля і торговельні шляхи на українських землях, в Європі та світі. Урбанізація. Поняття міста, урбанізації та міської історії. Функції та значення	Створення узагальнювальної таблиці, порівнявши рівні добробуту й прав людини в різних типах держав. Кейс «Осілі vs кочові: господарство і вплив». Учні / учениці порівнюють моделі господарства осілих і кочових суспільств, аналізують вплив кочовиків на українські землі. Створення інфографіки «Виробництво і споживання у Середньовіччі». Учні / учениці досліджують ремесла, цехи, торгівлю, гроші, натуральне господарство. Мінідослідження «Міста Середньовіччя: функції і розвиток». Створення презентації для порівняння розвитку й особливостей українських та європейських міст. Учні / учениці аналізують урбанізацію, функції міст, регіональні особливості містобудування. Кейс «Революція цін: причини і наслідки». Учні / учениці досліджують економічні зміни в Європі та Україні, формування капіталістичних відносин. Створення аналітичної записки за результатами роботи (індивідуально або в малих групах). Проект «Моделі відбудови: історія і сучасність». Учні / учениці досліджують приклади відбудови після воєн, епідемій, геноцидів тощо. Створюють постер або презентацію,
---	---	---

геноцидів, депопуляцій [12 ГЮ 2.2.1-4 П] ● пропонує способи захисту прав людини в громадському просторі [12 ГЮ 2.3.2-3 П] ● обґрунтовано оцінює історичну і суспільно значущу інформацію за самостійно визначеними критеріями [12 ГЮ 3.2.2-1 П] ● систематизує джерела за рівнем достовірності наявної в них інформації [12 ГЮ 3.3.1-1 П] ● порівнює історичні факти та артефакти за самостійно визначеними для цього критеріями [12 ГЮ 4.1.2-1 П] ● оцінює історичні процеси за запропонованими / обраними самостійно критеріями [12 ГЮ 4.3.1-1 П] ● доводить негативний вплив соціальних упереджень на забезпечення миру, стабільності, прав людини [12 ГЮ 5.3.2-1 П] ● визначає зв'язок між дотриманням прав людини, демократією, мирним співіснуванням та економічним і соціальним благополуччям в історичній перспективі [12 ГЮ 6.1.1-2 П] ● характеризує стан суспільства та прогнозує напрями політичних, економічних, соціальних процесів, геополітичних змін [12 ГЮ 6.3.1-2 П]	міст. Міста доби Середньовіччя. Регіональні особливості містобудування на українських теренах. Розвиток європейської торгівлі. «Революція цін». Особливості «революції цін» для Європи, України та її наслідки. Торговельний капітал. Формування капіталістичних відносин. Фільварки. «Аграрна революція». Мануфактура. Фабрика. Поширення використання машин і механізмів та його наслідки. Матеріали і технології. Науково-технічні винаходи та їх запровадження на українських теренах. Індустріальна революція і розвиток капіталістичних відносин в Україні та світі наприкінці XVIII – на початку XX ст. Індустріалізація. Матеріальна культура індустріального суспільства. Принципи ринкової економіки. Економічний, воєнно-політичний та етнокультурний статус України у складі імперій. Іноземний капітал і розвиток промисловості, підприємці на українських теренах. Формування українських	яка пропонує моделі відновлення. Проект «Формування економічних районів України». Учні / учениці досліджують, як формувалися промислові, аграрні, торговельні райони. Створюють презентацію або плакат. Дискусія або дебати «Криза як двигун змін». Учні / учениці аналізують економічні кризи (наприклад, 1857, 1873, 1900 рр.) та їх вплив на Україну. Мініпроект «Створення уявної організації для захисту прав працівників у Модерну добу». Учні / учениці досліджують умови праці, страйки, профспілки, законодавчі ініціативи. Інфографіка «Хронологія економічних криз у світі та Україні». Учні / учениці створюють візуальну шкалу криз із причинами, наслідками, регіональними особливостями. Дебати «Революція цін: катастрофа чи поштовх до розвитку економіки?». Відкрита дискусія «Що більше змінило життя людини: аграрна чи індустріальна революція?». Вправа «Винахід — зміна світу». Учні / учениці обирають один винахід (плуг, мануфактура, паровоз, фабрика). Завдання: за 2–3 хв пояснити, як цей винахід змінив економіку і життя людей (можна у форматі «реклами винаходу»)
--	---	---

	економічних районів. Розвиток товарно-грошових відносин в українському селі. Економічні кризи та їхній вплив на економіку України та світу. Монополізація та її прояви на українських землях. Зміни в містобудуванні та ролі міст у Новий час. Праця і зайнятість населення в селах та містах на українських землях у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. Різниця між модерним містом і традиційним селом у різних регіонах України	
VI. ЛЮДИНА, СВІТ УЯВЛЕНЬ ТА ІДЕЙ		
● Учень / учениця характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГЮ 1.2.1-3] ● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГЮ 1.3.2-1] ● визначає природні й соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГЮ 2.2.1-1] ● обстоює думку щодо необхідності облаштування громадського простору свого міста / селища / села та протидії порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГЮ 2.3.2-1] ● виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства й мети створення [12 ГЮ 3.1.1-1] ● формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГЮ 3.2.1-1] ● виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГЮ 3.3.2-1] ● обґрунтовує власні судження, висновки, оцінки [12 ГЮ 4.2.2-2]	Походження та первісні форми релігії. Міф і міфологія. Пантеон богів. Грецька і римська міфології. Політеїзм. Монотеїзм. Юдаїзм. Антична культура; значення античного мистецтва. Світові досягнення давньогрецької та римської культури. Традиції та «мова» античного мистецтва. Вірування слов'ян. Релігія і вірування норманів, їх зв'язок зі слов'янською міфологією. Виникнення християнства. Вселенські собори. Хрещення України-Русі. Християнство	Дискусія в парах: «Яка ідеологія найбільше вплинула на демократичні інститути сьогодні?». Кейс «Монополії на українських землях: хто контролює ринок?». Учні / учениці досліджують приклади монополій (наприклад, «Продамет», «Продвугілля») та їх вплив. Дискусія або дебати «Толерантність: межі і виклики». Учні / учениці аналізують приклади несприйняття «інакшості» (етнічної, релігійної, соціальної). Мінідослідження «Просвітництво та українська освіта». Учні / учениці досліджують ідеї Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороди,

● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «релігія», «міфологія», «християнство», «реформація», «просвітництво», «світогляд», «ідеологія», «національна культура», «секуляризація», «модернізм» [12 ГЮ 4.3.1-1] ● узагальнює контрoверсійні судження та оцінки минулого, сучасних суспільних процесів для формулювання власних висновків та аргументації [12 ГЮ 4.3.2-2] ● визначає відповідальність за свої дії [12 ГЮ 5.1.2-1] ● долучається до створення проєктів рішень, спрямованих на подолання дискримінації [12 ГЮ 5.3.2-2] ● оцінює ідеології та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій та їхню роль у розвитку демократичного суспільства [12 ГЮ 6.1.2-2] ● висловлює аргументовану думку щодо важливості для України власних державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей [12 ГЮ 6.3.1-2] ● тлумачить основні поняття міжнародного гуманітарного права та його роль у захисті життя і людської гідності [12 ГЮ 6.3.2-1] ● розробляє моделі альтернативного історичного розвитку [12 ГЮ 1.3.2-2 П] ● усвідомлено бере участь в облаштуванні громадського простору у своєму місті / селищі / селі [12 ГЮ 2.3.2-1 П] ● формує і характеризує джерельну базу теми / проєкту [12 ГЮ 3.1.1-2 П] ● виявляє стереотипні судження в джерелі, визначає мотиви автора, які вплинули на інтерпретацію ним минулого / сучасності [12 ГЮ 3.2.1-1 П] ● обирає тему дослідження, формулює проблемне завдання і визначає стратегію його виконання [12 ГЮ 4.3.2-1 П] ● узагальнює результати, формулює висновки і представляє результати дослідження [12 ГЮ 4.3.2-3 П] ● моделює ситуації порушення прав і гідності людини та пропонує доцільні національні й міжнародні механізми їх захисту і відновлення [12 ГЮ 5.2.2-1 П] ● обґрунтовує небезпеку для світу поширення антидемократичних ідей та авторитарних урядів [12 ГЮ 6.1.1-3 П] ● характеризує електронну демократію та особливості її реалізації в Україні [12 ГЮ 6.1.2-2 П]	та язичництво. «Великий розкол» 1054 р. Течії та конфесії у християнстві, їх поширення в різних регіонах України за часів Середньовіччя і в Новий час. Відмінності шляхів розвитку католицької, православної і протестантської конфесій. Православна церква в давньоруському суспільстві за доби Середньовіччя. Церква та держава. Єретики і боротьба з ними. Жебрацькі ордени. Інквізиція. Єресі в православ'ї. Іслам, особливості віровчення та течій ісламу. Арабська цивілізація та культура народів Європи. Спільні цінності й відмінності авраамічних релігій (юдаїзму, християнства, ісламу). Розвиток кримськотатарської культури. Культурні взаємовпливи тюркських народів і слов'ян. Світогляд середньовічної людини в Україні та світі. Панування релігійного світогляду. Середньовічна філософія. Раннє Відродження. Передумови та початок епохи Відродження. Гуманізм. Література та мистецтво. Вплив	Ш.-Л. Монтеस्क'є та їх вплив на українське суспільство. Створюють карту із цитат, яка відображає відповідні ідеї. Створення інфографіки «Козацьке бароко: стиль і сенси». Учні / учениці досліджують архітектурні пам'ятки, символіку, регіональні особливості. Дебати або дискусія «Лібералізм vs Консерватизм: що ближче Україні?» Учні / учениці аргументують вплив ідеологій на суспільство, політику, культуру. Проект «Українські науковці — творці світового прогресу». Учні / учениці досліджують біографії українських учених (наприклад, Іван Пулюй, Агатангел Кримський). Дебати «Політеїзм vs монотеїзм: який тип релігії більше впливає на формування суспільства?», «Український модерн: національна самобутність чи частина європейського контексту?». Колоквіуми на теми: «Християнство і язичництво: інтеграція чи конфлікт культур?», «Вплив науки й освіти Нового часу на українське суспільство та світову цивілізацію». Відкрита дискусія «Толерантність у релігії». Обговорення: як суспільство реагувало на єресі, інквізицію, «відьомські процеси». Завдання: запропонувати альтернативні шляхи вирішення конфліктів.
---	---	--

	Відродження на українські землі. Школи й університети у Середньовіччі. Школи в Русі та в Королівстві Руському. «Сім вільних мистецтв». Життя середньовічного учнівства і студентства. Юрій Дрогобич (Котермак). Реформація в Європі. Представники Реформації. Контрреформація. Вплив європейської Реформації та Контрреформації на українські землі. Берестейська унія. Боротьба за відновлення православної ієрархії. Йов Борецький. Реформи у православній церкві. Петро Могила. Православна церква і козацтво. Світоглядна криза: несприйняття «інакшості». Релігійні і соціальні конфлікти. «Відьомські процеси» в Європі та на українських землях. Освіта та виховання у ранньомодерному українському суспільстві. Освіта містян і селян. Елітарна освіта. Просвітництво. Ідея громадянського суспільства і верховенства права. Ідеологи просвітництва: Жан-Жак Руссо,	Вправа (у форматі рольової гри) «Реформація vs Контрреформація. Клас ділиться на групи: міщани, реформатори і контр-реформатори. Завдання: переконати «міщан» прийняти свою точку зору
--	---	---

	Шарль-Луї де Монтеск'є, Дені Дідро, Григорій Сковорода. Бароко. Козацьке бароко. Класицизм в архітектурі та образотворчому мистецтві. Ідеології та їх вплив на людину й суспільство. Поняття ідеологій. Ідеології Нового часу. Лібералізм. Консерватизм. Марксизм. Соціалізм. Націоналізм. Комунізм. Імперські й національні ідеології. Релігійний і світський світогляд людей ХІХ ст. Секулярність. Позитивізм і прогресизм. Виникнення національних культур. Українська культура. Регіональні культурні особливості. Наука й освіта Нового часу. Роль науковців — вихідців з України у розвитку світової науки. Значення освіти в розвитку людства. Освіта в Новий час. Виховання. Регіональні особливості розвитку освіти на українських теренах. Мистецтво Нового часу. Класицизм і романтизм. Реалізм та імпресіонізм.	
--	--	--

	«Український модерн». Культурні традиції Середньовіччя та Нового часу в сучасному українському мистецтві. Узагальнення. Світ у XIX ст. Історія України та рідного краю крізь століття. Регіональні особливості соціально-економічного розвитку українських земель від Середньовіччя до сьогодення. Модернізації: досягнення і виклики. Україна на шляху модернізації і націєтворення	
--	---	--

11 клас

Структура курсу
I. ВСТУП. ПЕРЕДДЕНЬ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
II. ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА. КРИЗА МОДЕРНІЗАЦІЇ
III. СОЦІАЛЬНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ РЕВОЛЮЦІЇ В ЄВРОПІ. РОЗПАД ІМПЕРІЙ
IV. ПОВОЄННИЙ СВІТ. ПОШУК ШЛЯХІВ ПРОДОВЖЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ
V. ТОТАЛІТАРНІ РЕЖИМИ. УКРАЇНА І СВІТ У ДОБУ «ВЕЛИКОЇ ДЕПРЕСІЇ»
VI. УКРАЇНА І СВІТ НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
VII. ПРОДОВЖЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ, ЇЇ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЗНАЧЕННЯ

Очікувані результати навчання	Зміст навчально-пізнавальної діяльності	Види навчальної діяльності
I. ВСТУП. ПЕРЕДДЕНЬ СВІТОВОЇ ВІЙНИ		
- Учень / учениця пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГЮ 1.1.1-1] - виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГЮ 1.3.1-1] - виявляє зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів, державних утворень [12 ГЮ 2.1.1-2] - характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГЮ 2.1.1-3] - виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГЮ 3.1.1-1] - досліджує збіги й розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГЮ 3.2.2-1] - виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГЮ 3.3.2-1] - аналізує аргументацію та пояснює критерії її оцінювання [12 ГЮ 4.2.2-1] - доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «військово-політичний блок», «геополітика», «імперіалізм», «система “озброєного миру”» [12 ГЮ 4.3.1-1]	Модернізація та формування модерних націй. Українська модерна нація. Криза модернізації початку ХХ ст. Світова війна як наслідок модернізації, її вплив на Україну. Система «озброєного миру». Військово-політичні блоки. Геополітика. Зіткнення геополітичних інтересів. «Балканський вузол». Україна в уявленнях громадськості та геополітиці Центральних держав і Антанти. «Українське питання» в конфлікті імперій. Маніпуляції і пропаганда у підготовці війни. Український національний рух напередодні війни.	Створення хронологічної лінії «Модернізація: надії і кризи». Учні / учениці створюють інтерактивну хронологію модернізаційних процесів у Європі та Україні (XIX – поч. ХХ ст.). Написання мініесе «Що означає бути модерною нацією?». Учні / учениці аналізують чинники формування української модерної нації (освіта, культура, політика, урбанізація тощо). Геополітична (рольова) гра «Балканський вузол». Учні / учениці в ролях представників / представниць держав

● характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГЮ 6.3.1-5] ● характеризує стан суспільства та прогнозує напрями політичних, економічних, соціальних процесів, геополітичних змін [12 ГЮ 6.3.1-2 П]	Повсякдення: між традиційним та модерним суспільством	(Сербія, Австро-Угорщина, Німеччина тощо) ведуть переговори, аналізують спільні / взаємні інтереси, прогнозують можливі конфлікти та способи їх вирішення. Створення антипропагандистського постера в межах мінідослідження «Маніпуляції і пропаганда: як готували війну?». Учні / учениці досліджують приклади пропаганди (плакати, статті, заяви) і визначають їх мету, авторів, аудиторію тощо. Порівняння «Життя до і після модернізації». Учні / учениці порівнюють побут, освіту, працю, дозволя в традиційному та модерному суспільстві. За результатами роботи створюють колаж або плакат. Дебати на теми: – «“Балканський вузол” і світова війна: геополітика чи випадковість?»; – «Маніпуляції та пропаганда: історичні уроки для сучасних медіа»; – «Український національний рух: внутрішній фактор
--	---	---

		чи відповідь на зовнішній тиск?». Колоквіуми на теми: – «Модернізація Європи на рубежі XIX–XX ст.: економічні, політичні та соціальні аспекти»; – «Система “озброєного миру”»: оцінка ефективності і наслідків»; – «Українська модерна нація: формування ідентичності та культурних ознак». Вправа «Пропагандистський плакат». Групи створюють плакат чи коротку промову з погляду певної держави перед війною. Завдання: показати, як формувалася громадська думка і маніпулювали масами. Вправа «Газета того часу». Групи створюють сторінку «новин» з 1914 р.: заголовки, статті, оголошення про мобілізацію, пропаганду. Відкрита дискусія: «Модернізація: благо чи ризик?», «Модернізація завжди веде до прогресу чи вона може створювати конфлікти та кризу?»
--	--	--

II. ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА. КРИЗА МОДЕРНІЗАЦІЇ

• Учень / учениця виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ і процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб: Михайло Галущинський, Григорій Коссак [12 ГЮ 1.2.1-1] • встановлює вплив особистості на історію [12 ГЮ 1.2.1-3] • оцінює історичні зміни [12 ГЮ 1.3.2-2] • характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГЮ 2.1.1-3] • обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі, розпізнає їх порушення і дискримінацію [12 ГЮ 2.3.2-2] • виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГЮ 3.1.1-1] • оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГЮ 3.1.1-2] • виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГЮ 3.3.2-1] • систематизує соціальну й історичну інформацію (за самостійно обраними критеріями) в таблиці, діаграми, графіки тощо [12 ГЮ 4.1.1-1] • зіставляє події, явища і процеси української та світової історії, визначає їх взаємовпливи [12 ГЮ 4.1.3-2] • доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «військова стратегія», «військове генерал-губернаторство», «волонтерство», «контрибуція», «мова ворожнечі», «національне військове формування», «окупаційний режим», «позиційна / окопна війна», «пропаганда», «репарація», «світова війна» [12 ГЮ 4.3.1-1] • моделює соціальні ситуації з погляду дотримання прав людини і вимог законодавства [12 ГЮ 5.2.2-1]	Причини, привід і початок Першої світової війни. Політичні програми та орієнтації українців на початку війни. Головна Українська Рада (ГУР). Союз визволення України (СВУ). Українці в арміях воюючих сторін. Легіон Українських січових стрільців (УСС, усуси). Галицькі «москвофіли». Український рух в Російській імперії і війна. Воєнна кампанія 1914 року. Російська окупація Галичини і Буковини. Бойовий шлях Легіону УСС. «Диво на Марні». Воєнні кампанії 1915–1916 років. Вступ у війну Італії та Румунії. Західний фронт у 1915–1916 рр. «Луцький прорив»: факти і міфи. Війна на морі. Повсякдення на фронті і в тилу. Сприйняття війни у свідомості людей. Матеріальний вимір війни. Людина на фронті: від патріотизму до дезертирства. Політичний вимір війни: влада і суспільство. Національне питання під час війни. Політика імперій на українських землях під час війни. Військова пропаганда, роль медіа та «мова	Учні / учениці створюють діаграми і таблиці, що відображають політичні та демографічні зміни після війни. Аналізують політику імперій щодо України та інших регіонів, будуючи схему взаємовпливу фронтів і революцій. Проект-дослідження: «Як розвивати волонтерство в моєму закладі освіти / громаді?». Кейс-дослідження «Михайло Галущинський і Григорій Коссак: вибір і вплив». Учні / учениці досліджують біографії, дії, ідеї, вплив на український національний рух. Картографічна лабораторія «Україна в геополітиці Антанти і Центральних держав». Учні / учениці аналізують карти, визначають геополітичні інтереси, зіткнення, зміни кордонів. Створення порівняльної таблиці «Ресурсна база регіонів: стратегічне значення».
---	--	--

● досліджує ситуації в місцевій громаді (у закладі освіти тощо), виокремлює явища чи процеси, які потребують змін [12 ГЮ 6.2.1-1] ● висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя в Україні та світі [12 ГЮ 6.3.1-3] ● обґрунтовує нелінійність, багатоваріантність історичного розвитку [12 ГЮ 1.2.1-1 П] ● порівнює ресурсну базу та історичне значення окремих історико-географічних регіонів [12 ГЮ 2.2.1-2 П] ● оцінює можливості реалізації геополітичних інтересів держави [12 ГЮ 2.2.1-3 П] ● визначає ідеологічну спрямованість джерела та оцінює його з погляду забезпечення прав людини і суспільних інтересів [12 ГЮ 3.3.2-1 П] ● реконструює історичну ситуацію (період, явище, процес) на основі історичних джерел та сучасних досліджень [12 ГЮ 4.1.1-1 П] ● оцінює власну громадянську позицію, стереотипи, упередження і чинники впливу на їх формування [12 ГЮ 5.1.1-2 П] ● характеризує зв'язки між глобальними, державними і місцевими проблемами [12 ГЮ 6.2.1-1 П] ● моделює способи дій під час збройних конфліктів із застосуванням міжнародного гуманітарного права [12 ГЮ 6.3.2-1 П]	ворожнечі». Жінка і війна. Гендерні ролі під час війни та їх зміни. Вплив війни на інститут сім'ї та соціалізацію молоді. Волонтерство. Заключний етап війни та її підсумки. Вступ у війну США. «14 пунктів» В. Вільсона. Воєнні кампанії 1917–1918 рр. Вихід з війни Росії. Комп'єнське перемир'я. Наслідки війни для світу й України: політичний, матеріальний, соціальний і духовний виміри. «Війна, що поклала кінець усім війнам»: нездійсненність суспільних сподівань. Узагальнення	Учні / учениці порівнюють економічні, демографічні, військові ресурси регіонів України. Робота з карикатурами, постерами листівками часів війни. Вправа «Факт чи пропаганда?». Учні / учениці аналізують воєнні плакати, статті, листівки, визначають ідеологічну спрямованість. Результат роботи — колаж або інфографіка. Термінологічна майстерня «Мова війни». Створення словника у форматі мемів, карток, відео, термінів тощо. Інтерв'ю «Жінка і війна». Учні / учениці створюють уявне інтерв'ю із жінкою на фронті, у тилу, у волонтерському русі. Проект «Уроки Першої світової для сучасної України». Учні / учениці визначають історичні паралелі, загрози, цінності, що актуальні сьогодні.
--	---	---

		Дебати на теми: – «Чи була Перша світова війна неминучою через суперечності імперій?»; – «Жінка під час війни: розширення ролей чи тимчасова необхідність?»; – «Роль медіа у формуванні «мови ворожнечі» та національної свідомості». Колоквіуми на теми: – «Українці у складі армій воюючих сторін: вибір і мотивація»; – «Російська окупація Галичини і Буковини: наслідки для населення та національного руху»; – «Наслідки війни для України: політичні, матеріальні, соціальні та духовні». Вправа «Газетна шпальта» (рольова вправа: учні / учениці у групах створюють «шпальту газети» воєнних років: новини з фронту, урядові звернення, рекламні оголошення, воєнна пропаганда). Завдання: відобразити різні точки зору (російська, австрійська, українська).
--	--	--

		Мета: зрозуміти, як працювала пропаганда і які повідомлення формували свідомість людей. Вправа «14 пунктів Вільсона» (симуляційна гра). Клас ділиться на «делегації»: США, Франція, Велика Британія, Австро-Угорщина, Українська делегація. Завдання: провести мініпереговори щодо майбутнього Європи. Мета: зрозуміти складність післявоєнних рішень та «українське питання». Мінідослідження «Жінки і війна». Учні / учениці обирають одну історію: жінка-медсестра, волонтерка, фабрична робітниця, вчителька. Завдання: написати короткий щоденниковий запис «від імені героїні». Мета: усвідомити зміни у гендерних ролях. «Дискусійне коло: війна і людина». Теми для обговорення: — Чи завжди війна є невинуватою? — Чи можна назвати Першу світову війною імперій, а не народів?
--	--	--

III. СОЦІАЛЬНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ РЕВОЛЮЦІЇ В ЄВРОПІ. РОЗПАД ІМПЕРІЙ

● Учень / учениця пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГІО 1.1.1-1] ● виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ та процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб: Михайло Грушевський, Симон Петлюра, Володимир Винниченко, Павло Скоропадський, Номан Челебіджіхан [12 ГІО 1.2.1-1] ● встановлює вплив особистості на історію [12 ГІО 1.2.1-2] ● виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1] ● оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2] ● характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3] ● визначає природні й соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГІО 2.2.1-1] ● виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГІО 3.1.1-1] ● досліджує збіги й розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1] ● оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] ● виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] ● порівнює історичні факти та артефакти за запропонованими критеріями [12 ГІО 4.1.2-1] ● обґрунтовує власні судження, висновки, оцінки [12 ГІО 4.2.2-2] ● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «державний терор», «інтервенція», «комунізм», «націонал-комунізм», «національна революція»,	Революції у світовій історії. Криза Російської імперії та її розпад. Причини революції в Російській імперії. Падіння монархії. Тимчасовий уряд: склад і політика. Демократія: переваги й недоліки. Жовтневий переворот. Розпад Російської імперії. Національне державотворення народів колишньої імперії. Передумови, рушійні сили, основні етапи громадянської війни на землях колишньої Російської імперії та її історичні наслідки. Українська революція: від автономії до незалежності. Особливості Української революції та її складові. Українська Центральна Рада (УЦР). Всеукраїнський національний конгрес. Генеральний Секретаріат. Універсали УЦР. Українські політичні партії. Формування української армії: здобутки та прорахунки. Суверенні форми української державності: Українська Народна Республіка (УНР). Політика більшовиків щодо України. Перша російсько-українська війна. Берестейський мирний договір: умови та наслідки. Конституція	Учні / учениці: – аналізують і порівнюють Універсали УЦР та конституційні акти інших держав того періоду; – моделюють хроніку подій революції та аналізують причинно-наслідкові зв'язки між її етапами; – порівнюють аргументи різних політичних сил, пояснюючи, які критерії роблять ці аргументи сильними чи слабкими; – висловлюють власні судження щодо успіхів і поразок УНР на основі джерел і подій; – оцінюють ідеї національної автономії та дискутують про вплив мультикультурності на формування громадянської позиції; – досліджують формування модерної української нації в революційну добу, обґрунтовуючи її інклюзивний характер; – проводять історичну симуляцію прийняття рішень під час Української революції,
---	--	--

«національно-територіальна автономія», «отаманщина», «політична нація», «продовольча розкладка», «реквізіція», «самостійники», «ультиматум», «федералісти» [12 ГЮ 4.3.1-1] - оцінює вплив належності до різних спільнот на власні погляди, цінності, громадянську позицію і поведінку [12 ГЮ 5.1.1-1] - аргументує власну належність і належність інших осіб до української нації [12 ГЮ 5.1.1-2] - моделює способи дій, спрямованих на утвердження демократії в Україні, захист національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України, державної незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу [12 ГЮ 5.1.1-3] - пояснює суть політико-правового зв'язку громадянина з Україною, українським народом та громадянським суспільством [12 ГЮ 5.2.3-1] - характеризує способи впливу громадян на політику [12 ГЮ 6.1.1-2] - описує виборчий процес і пов'язані з ним ризики [12 ГЮ 6.1.2-1] - обґрунтовує необхідність захисту суверенітету, незалежності й територіальної цілісності України та збройної відсічі агресії [12 ГЮ 6.3.1-1] - висловлює аргументовану думку щодо важливості для України власних державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей [12 ГЮ 6.3.1-2] - здійснює періодизацію історичних процесів на основі альтернативних критеріїв [12 ГЮ 1.3.1-1 П] - досліджує етногенез, зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів державних утворень і наслідки цих процесів [12 ГЮ 2.1.1-1 П] - систематизує джерела за рівнем достовірності наявної в них інформації [12 ГЮ 3.3.1-1 П] - формулює судження на основі критеріїв, принципів і цінностей [12 ГЮ 4.2.1-1 П]	УНР. Кримськотатарський національний рух, Н. Челебіджіхан. Боротьба за українську державність: національний і соціальний виміри. Українська Держава: внутрішня і зовнішня політика. Антигетьманська опозиція. Суверенні форми української державності: Директорія та відновлення УНР; проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Польсько-українська війна. Акт Злуки УНР і ЗУНР. «Чортківська офензива». «Трикутник смерті». Друга російсько-українська війна та окупація УНР більшовиками і білогвардійцями. «Отаманщина». Варшавська угода 1920 р.: здобутки і прорахунки. Українська Соціалістична Советська Республіка (УССР). Політика «воєнного комунізму». Советсько-польська війна. Ризький договір 1921 р. Причини поразки Української революції: історичні уроки. Сутність української советської державності: соціальна база, ідеологічні доктрини, політичні механізми.	обґрунтовуючи демократичний вибір. Створення інтелектуальних карт: «Які типи виборчих систем існують і які ризики супроводжують кожен?». Створення інфографіки «П'ять етапів революції». Учні / учениці виокремлюють етапи Української революції за політичними, соціальними, військовими критеріями. Дебати «Хто був найефективнішим державником?» (наприклад, С. Петлюра, В. Винниченко, П. Скоропадський, М. Грушевський — учні досліджують дії, ідеї, наслідки реформ тощо). Вправа «Джерельна майстерня» на тему: «Універсали УЦР: декларація чи реальна дія?». Учні / учениці аналізують тексти Універсалів, визначають авторство, мету, контекст, вплив на суспільство, наслідки проголошення.
---	--	--

● оцінює історичні процеси за запропонованими / обраними самостійно критеріями [12 ГЮ 4.3.1-1 П] ● обстоює думку про те, що права людини повинні визначати положення законів та інших нормативно-правових актів [12 ГЮ 5.2.1-1 П] ● оцінює переваги і недоліки демократії [12 ГЮ 6.1.1-1 П] ● досліджує важливість для інших держав їх власних державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей [12 ГЮ 6.3.1-1 П]	Українська державність та питання національних меншин. Міжнаціональні відносини на теренах України. Національне питання в УНР. Творення української політичної нації за участі представників різних етносів на теренах України. Закон УНР «Про національно-персональну автономію». Проблема толерантності у міжнаціональних відносинах; антиєврейські погроми. Національна політика Гетьманату та Директорії. Національне питання в ЗУНР. Історична спадщина національної політики різних форм української державності. Революції в Центральній Європі та утворення національних держав. Крах монархічних режимів у Центральних державах та розпад імперій. Листопадова революція 1918 р. в Німеччині. Чеський національний рух та утворення Чехо-Словаччини. Вибори. Принципи виборчого права. Боротьба країн Балтії за незалежність та її результати. Боротьба поляків за відновлення Польської держави. Революція в Угорщині. Проблеми Угорської держави. Утворення	Дебати «Берестейський мир — перемога української дипломатії чи вимушена капітуляція?». Проект «Розпад імперій: нові кордони — нові конфлікти». Учні / учениці досліджують зміну кордонів, розселення етносів, наслідки для України. Термінологічна гра «Політичний словник революції». Учні / учениці створюють картки з термінами, пояснюють їх. Дебати на тему: «Центральна Рада — демократичний прорив чи приклад політичної недалекоглядності?». Аналіз джерела. «Конституція УНР: права і виклики». Учні / учениці аналізують положення Конституції УНР, моделюють сучасні норми. Порівнюють положення Конституції УНР та сучасної Конституції України. Моделювання «Як захищати суверенітет?». Учні / учениці створюють сценарії дій громадян у разі
--	--	--

	Королівства Сербів, Хорватів і Словенців (КСХС): тяглість історичних конфліктів. Узагальнення. Національні революції: здобутки, проблеми, значення. Держава і громадянське суспільство. Історичні паралелі в діяльності політичних лідерів: С. Петлюра — Ю. Пілсудський, П. Скоропадський — К. Г. Маннергейм	загроз національній незалежності. Дебати на теми: «Польсько-українська війна: оборона національних інтересів чи втрачений шанс на союз?»; «Берестейський мир: компроміс чи капітуляція перед зовнішньою політикою?». Колоквіуми на теми: «Суверенні форми української державності: УНР, ЗУНР, Гетьманат, Директорія», «Польсько-українська війна та Акт Злуки: досягнення і проблеми». Рольова гра «Симуляція парламенту УНР». Учні / учениці отримують ролі: представники політичних партій, національні меншини, військові, соціалісти. Завдання: провести «сесії парламенту» та прийняти рішення щодо важливих питань: армія, союз, автономія. Мета: зрозуміти складність прийняття рішень та баланс інтересів у революційний період
--	--	---

IV. ПОВОЄННИЙ СВІТ. ПОШУК ШЛЯХІВ ПРОДОВЖЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ

● Учень / учениця пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГЮ 1.1.1-1] ● виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ і процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб: Дмитро Донцов, В'ячеслав Липинський, Томаш Масарик, Микола Хвильовий, Євген Коновалець [12 ГЮ 1.2.1-1] ● характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГЮ 2.1.1-3] ● досліджує екологічні, економічні та демографічні проблеми, пропонує заходи щодо їхнього розв'язання [12 ГЮ 2.2.1-2] ● визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГЮ 2.2.1-3] ● обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі, розпізнає їх порушення і дискримінацію [12 ГЮ 2.3.2-2] ● виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГЮ 3.1.1-1] ● формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [2 ГЮ 3.2.1-1] ● оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГЮ 3.3.1-1] ● виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГЮ 3.3.2-1] ● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «антисемітизм», «коренізація (українізація)», «націонал-соціалізм» («нацизм»), «нова економічна політика (НЕП)», «осадництво», «політична еміграція», «продподаток», «русинство», «санация», «система колективної безпеки», «фашизм» [12 ГЮ 4.3.1-1] ● оцінює історичну постать, сучасника, окрему соціальну групу, народ як суб'єктів історичного процесу [12 ГЮ 4.3.2-1]	Спроби створення системи міжнародної безпеки. Версальсько-Вашингтонська система та її протиріччя. Паризька мирна конференція: цілі учасників; засоби їх реалізації; проблеми, закладені на майбутнє. Система мирних договорів з переможеними. Встановлення нових кордонів у Старому світі. «Українське питання» в Європі. Американська «політика ізоляціонізму». Ліга Націй. Розвиток ідеї прав людини у воєнному та післявоєнному контекстах. Женевські конвенції. Вашингтонська конференція та її рішення. Протиріччя Версальсько-Вашингтонської системи та спроби їх усунення. Спроби формування системи колективної безпеки. Причини Другої світової війни. Утворення ССРР та статус УССР у його складі. Юридичний статус совєтської України в 1919–1922 рр. Утворення Союзу Совєтських Соціалістичних Республік (СССР). СССР — держава імперського типу. Територія і статус УССР у складі Совєтського Союзу.	Створення порівняльної таблиці «Політичні ідеології міжвоєнної Європи та їх вплив на демократію». Дискусія або дебати «Версальська система: мир чи нова війна?». Учні / учениці оцінюють переваги і недоліки Версальсько-Вашингтонської системи. Мінідослідження «Коренізація: шанс чи інструмент контролю?». Учні / учениці досліджують політику українізації, її зміст, наслідки. Інтерв'ю «Голос епохи: Микола Хвильовий». Учні / учениці створюють уявне інтерв'ю з Миколою Хвильовим про націонал-комунізм, культуру, вибір тощо. Ідеологічна майстерня «Фашизм, нацизм, комунізм: порівняння». Створення порівняльної таблиці ідейних засад, соціальної бази, наслідків ідеологій фашизму, нацизму і комунізму.
---	---	--

● пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] ● визначає відповідальність за свої дії [12 ГІО 5.1.2-1] ● пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав у демократичній і законний спосіб [12 ГІО 5.2.1-2] ● установлює залежності між розвитком демократії, дотриманням прав людини в державах і добробутом населення [12 ГІО 6.1.1-3] ● оцінює ідеології та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій і їхню роль у розвитку демократичного суспільства [12 ГІО 6.1.2-2] ● пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем місцевих громад (закладу освіти) [12 ГІО 6.2.1-2] ● застосовує поняття «прогрес» для оцінювання змін, які відбулись або відбуваються сьогодні [12 ГІО 1.3.2-1 П] ● досліджує моделі відбудови суспільства й економіки після катастроф, воєн, епідемій, геноцидів, депопуляцій [12 ГІО 2.2.1-4 П] ● обґрунтовано оцінює історичну і суспільно значущу інформацію за самостійно визначеними критеріями [12 ГІО 3.2.2-1 П] ● оцінює проблеми історичних досліджень [12 ГІО 4.1.3-1 П] ● доводить негативний вплив соціальних упереджень на забезпечення миру, стабільності, прав людини [12 ГІО 5.3.2-1 П] ● пояснює механізм і процедури виборчого процесу та пов'язані з ними ризики [12 ГІО 6.1.2-1 П] ● аргументує потребу спільних дій на різних рівнях для розв'язання глобальних проблем людства [12 ГІО 6.2.1-2 П]	Українська політична та культурна еміграція. Країни Західної Європи та Америки після Першої світової війни. Зростання ролі США у світі. «Епоха проспериті» у США. Економіка Великої Британії та Франції: структурні зміни. Криза демократичних цінностей після Першої світової війни та за умов світової економічної кризи. Німеччина у період Веймарської республіки. Історичні уроки розвитку європейських демократій після Першої світової війни. Політичні ідеології у XX ст. Ідейні засади та соціальна база лібералізму і консерватизму. Поширення політичного радикалізму, ксенофобії, антисемітизму, популістських настроїв у світі. Тоталітаризм: передумови виникнення та утвердження, основні ознаки. Ідейні засади та соціальна база соціалізму і комунізму. Ідейні засади і соціальна база фашизму й націонал-соціалізму. Прихід до влади фашистів в Італії. Зародження нацизму в Німеччині, нацистська «расова теорія». Історичні уроки утвердження тоталітарних режимів у Європі в першій половині XX ст.	Дебати або дискусія «Чи може демократія вижити в кризу?». Учні / учениці порівнюють досвід Веймарської республіки, Чехо-Словаччини, Польщі. Створення порівняльної таблиці «Повсякдення в УРСР vs Західна Європа». Учні / учениці досліджують побут, життєвий рівень, роль жінки, інтелігенції. Створення інтерактивної мапи «Українські етнічні землі в 1920-х рр.: між державами». Учні / учениці позначають українські землі у складі Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини, СРСР. Аналізують, як змінювались кордони, які наслідки цього для ідентичності. Рольова гра (історична реконструкція) «Конференція нових держав». Учні / учениці представляють позиції Польщі, Чехо-Словаччини, Румунії, Угорщини щодо кордонів, прав меншин, безпеки.
---	---	---

	Держави Центрально-Східної Європи в 1920-ті рр. Загальна характеристика новоутворених держав. Польща: від демократії до авторитаризму. Становище українців у Польщі. Український суспільно-політичний рух. Чехо-Словаччина: спроба демократичної альтернативи. Закарпатська Україна. Румунія — держава монархічного авторитаризму. Українці в Румунії. Австрія та Угорщина — постімперські держави. Болгарія та КСХС: ідеї південнослов'янської єдності в історії. Українська ССР у 1920-ті рр. Політико-економічна криза більшовицького режиму в 1920–1921 рр. Голод 1921–1923 рр. «Нова економічна політика» (НЕП) більшовиків. Наслідки запровадження НЕПу. «Коренізація»: передумови та зміст політики більшовицького режиму в 1920 — на початку 1930-х рр. Більшовицька «політика національно-культурного будівництва національних меншин»; національні райони. «Українізація»: зміст і наслідки. Націонал-комунізм в Україні. Розвиток освіти, науки та мистецтва в УССР. Утворення Автономної Молдавської Соціалістичної	Створення порівняльної таблиці «Економічні моделі після Першої світової». Учні / учениці порівнюють США, Велику Британію, Францію: 1) модель розвитку; 2) переваги; 3) проблеми. Вправа «Голос Веймару». Учні / учениці аналізують уривки з конституції Веймарської республіки, політичні заяви, карикатури. Есе «Чому демократія не витримала?». Візуальний проєкт (виставка) «Обличчя епохи: 1920-ті». Учні / учениці створюють постери / інфографіку про культуру, моду, технології, ідеї 1920-х рр. Порівняльна таблиця НЕПу і «воєнного комунізму». Учні / учениці порівнюють політику воєнного комунізму і НЕПу: цілі, засоби, наслідки. Мініпроєкт (аналіз джерел) «Голод 1921–1923 рр.: голоси з архіву». Учні / учениці працюють з листами, газетами, звітами, фото.
--	---	--

	Советської Республіки (АМССР) у складі УССР. Українська автокефальна православна церква (УАПЦ). Соціальні зміни та культурне життя в Європі. Повернення Європи до мирного життя. Технічний прогрес. Зміни у побуті. Повсякдення і життєвий рівень населення в ССРСР та УССР. Суспільна роль інтелігенції. Нова соціальна роль жінки в суспільстві. Масова культура. Модернізм. Світоглядні зміни. Формування цінностей в умовах суспільних змін. Насильство у суспільній свідомості	Створюють колаж або інфографіку. Рольова гра «З'їзд національних меншин УСРР». Учні / учениці представляють різні меншини (євреї, молдовани, поляки, німці) — обговорюють права, освіту, культуру. Результат: створення уявної резолюції з'їзду. Мініпроект «УАПЦ: релігія і національна ідентичність». Учні / учениці досліджують створення УАПЦ, її ідеї, конфлікти з більшовиками. Інтерв'ю «Голос епохи: Микола Скрипник». Учні / учениці створюють уявне інтерв'ю з М. Скрипником: 1) біографічні відомості; 2) політичні інтереси і суспільний вплив; 3) досягнення в галузі освіти і культури; 4) особисті драми і вибір. Дебати на теми: – «Чи була Версальська система реальним інструментом забезпечення миру?»; – «Ліга Націй: ефективний інструмент чи імітація колективної безпеки?»;
--	---	---

		– «“Епоха проспериті” США: економічне диво чи накопичення передкризових проблем?»; – «Тоталітарні режими: необхідність стабільності чи порушення прав людини?»; – «Виникнення нацизму в Німеччині: економічні проблеми чи ідеологічне наси́льство?». Колоквіуми на теми: «Система мирних договорів із переможеними державами та її наслідки»; «Причини Другої світової війни: геополітика, економіка та ідеології»; «Утвердження тоталітарних режимів у Європі: історичні уроки». Вправа «Газета міжвоєнного часу» (творча вправа). Учні / учениці створюють шпальту газети 1920–1930-х рр.: (новини про Версальський договір, Лігу Націй, економічні кризи; політичні карикатури та коментарі). Завдання: показати, як політична інформація формувала суспільну свідомість
--	--	--

V. ТОТАЛІТАРНІ РЕЖИМИ. УКРАЇНА І СВІТ У ДОБУ «ВЕЛИКОЇ ДЕПРЕСІЇ»

● Учень / учениця характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГЮ 1.2.1-3] ● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи / певного періоду [12 ГЮ 1.3.2-1] ● оцінює історичні зміни [12 ГЮ 1.3.2-2] ● характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГЮ 2.1.1-3] ● досліджує екологічні, економічні та демографічні проблеми, пропонує заходи щодо їх розв'язання [12 ГЮ 2.2.1-2] ● визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГЮ 2.2.1-3] ● обстоює думку щодо необхідності облаштування громадського простору свого міста / селища / села та протидії порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГЮ 2.3.2-1] ● виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГЮ 3.1.1-1] ● оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГЮ 3.1.1-2] ● виявляє та оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує упереджені погляди та припущення у джерелах інформації [12 ГЮ 3.2.2-2] ● виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГЮ 3.3.2-1] ● верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГЮ 4.2.1-1] ● добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГЮ 4.2.1-2] ● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «Велика депресія», «гандизм», «геноцид», «Голодомор», «Головне управління таборів (ГУТаб / ГУЛаг)», «ідеологізація», «інтегральний націоналізм», «закон про п'ять колосків», «новий курс», «пацифікація», «п'ятирічка», «репресії», «розкуркулєння», «розстріляне відродження»,	«Велика депресія» у світі: причини, перебіг, регіональні особливості, наслідки. Економічні кризи та їхній вплив на добробут людей. «Новий курс» Ф. Рузвельта, його складові та наслідки. Кейнсiанство. Європа: політика економії та протекціонізму. Криза легітимності демократичних режимів. Фашизм, націонал-соціалізм, комунізм — «альтернативи» суспільного розвитку. Авторитарні та тоталітарні режими в Європі. Фашистська диктатура в Італії. Прихід націонал-соціалістів до влади у Німеччині. Нацистський режим у Німеччині. Встановлення державного контролю над суспільством. Тоталітарна ідеологія і пропаганда. Антисемітизм як державна політика. Дискримінація. Радикалізація політичного життя у 1930-ті рр. Народні фронти у Франції та Іспанії. Громадянська війна в Іспанії. Авторитарні політичні режими у країнах Центрально-Східної Європи. Українці в умовах авторитарних режимів Європи. Історичний спадок	Учні / учениці: — зіставляють свідчення, статистику, офіційні документи та історичні дослідження для перевірки історичних тверджень; — аналізують документи, свідчення, публіцистику й відео, щоб сформувати власну аргументовану оцінку події; — порівнюють приклади демократичних і тоталітарних режимів міжвоєнної Європи, визначаючи чинники їхньої стійкості чи краху. Рольова гра: «Обираємо шлях: демократія чи авторитаризм у кризовий період». Створення порівняльної таблиці «Економічні кризи: Велика депресія vs Європа». Учні / учениці порівнюють причини, перебіг, наслідки кризи у США, Великій Британії, Франції, Німеччині. Аналіз джерел «Новий курс Рузвельта: документи і карикатури».
---	--	--

«паспортна система», «соціалістичний реалізм», «суцільна колективізація», «тоталітаризм», «фашизм», «форсована індустріалізація», «чорна дошка» [12 ГЮ 4.3.1-1] ● виявляє у пропонуванних для дослідження ситуаціях випадки порушення права на повагу до людської гідності і пропонує способи його захисту [12 ГЮ 5.1.3-1] ● доводить та ілюструє прикладами цінність інклюзії різних груп і різноманітності в суспільстві [12 ГЮ 5.3.1-1] ● пояснює механізм демократії в Україні та Європі [12 ГЮ 6.1.1-1] ● розпізнає виклики сучасних демократій [12 ГЮ 6.1.1-4] ● виявляє пов'язаність поколіннєвих змін та історичних явищ і процесів [12 ГЮ 1.1.2-2 П] ● характеризує взаємозв'язки між декларуванням націями й державами своєї ролі у світі та їх геополітичним становищем у минулому і тепер [12 ГЮ 2.2.1-1 П] ● виявляє стереотипні судження в джерелі, визначає мотиви автора, які вплинули на інтерпретацію ним минулого / сучасності [12 ГЮ 3.2.1-1 П] ● визначає способи поширення маніпулятивних, пропагандистських впливів і методи протидії їм [12 ГЮ 3.2.1-2 П] ● порівнює історичні факти та артефакти за самостійно визначеними для цього критеріями [12 ГЮ 4.1.2-1 П] ● моделює ситуації порушення прав і гідності людини та пропонує доцільні національні й міжнародні механізми їх захисту і відновлення [12 ГЮ 5.2.2-1 П] ● визначає зв'язок між дотриманням прав людини, демократією, мирним співіснуванням та економічним і соціальним благополуччям в історичній перспективі [12 ГЮ 6.1.1-2 П] ● обґрунтовує небезпеку для світу поширення антидемократичних ідей та авторитарних урядів [12 ГЮ 6.1.1-3 П] ● моделює варіанти власної участі в розв'язанні проблем державного та / або глобального рівня [12 ГЮ 6.2.1-3 П]	тоталітарних ідей у посттоталітарних суспільствах. Авторитарна Польща та український інтегральний націоналізм. Режим «санації». Особливості авторитарного режиму в Польщі. Польська державна влада й українське суспільство. Сокальський кордон. Пацифікація. Українська греко-католицька церква (УГКЦ). Українські політичні та громадські організації. Радикалізація суспільних настроїв. Ідеологія українського інтегрального націоналізму. Організація українських націоналістів (ОУН): генеза, утворення, діяльність наприкінці 1920-х — у 1930-ті рр. Тоталітарний режим в СРСР та комуністичний варіант модернізації. Причини відмови від НЕПу і спроба створення військової наддержави. Сталінська «революція згори» та формування тоталітарного режиму в СРСР. Форсована індустріалізація. Суцільна колективізація сільського господарства. Форми опору селянства колективізації. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид українського народу. Позиція світової спільноти щодо Голодомору.	Дослідження уривків із промов Ф. Рузвельта, карикатур, статистики. Есей-роздум «Чи був новий курс Ф. Рузвельта успішним?». Рольова (імітаційна) гра «Міжнародна конференція 1930-х: як уникнути кризи?». Учні / учениці представляють позиції США, Франції, Німеччини, Італії — шукають спільні рішення. Джерельна реконструкція «Голодомор очима очевидців». Робота зі свідченнями, дипломатичними звітами, публікаціями преси. Дебати або дискусія «Чи був інтегральний націоналізм відповіддю на репресії?». Учні / учениці обговорюють причини радикалізації, роль ОУН. Рольова гра «Міжнародна комісія з розслідування злочину Голодомору». Учні / учениці (спираючись на історичні документи) моделюють роботу комісії:
--	--	--

	Національно-демографічні зміни та їх наслідки. Прояви національної свідомості, антиімперські настрої в Україні. Каральні судові процеси та масові репресії. Советська конституція 1936 р. «Великий терор». «Розстріляне відродження». Голодомор, советська диктатура в історичній пам'яті і суспільній свідомості українського народу. Людина в умовах тоталітаризму: приклад України. Суспільство советської України. Село і місто в умовах тоталітаризму. Компартійно-советська номенклатура. Жінки і молодь. Українська інтелігенція. Світогляд «советської людини» та способи його формування. Вплив тоталітаризму на формування особистості та громадянської позиції. Соціально-економічний розвиток та міжнародні відносини в Азії, Африці, Латинській Америці. Японія та Китай у 1920–1930-ті рр. Японська експансія на Далекому Сході. Антиколоніальний рух в Індії. Туреччина: спроба «вестернізації». Реформи в Ірані.	історики, дипломати, журналісти. Створення інфографіки (індивідуально або в малих групах) «Геноцид: ознаки, наслідки, реакція світу». Порівняльна таблиця «Село і місто в умовах тоталітаризму». Учні / учениці аналізують зміни в побуті, праці, контролі, репресіях. Аналітична схема «Світогляд советської людини». Учні / учениці визначають джерела формування: школа, пропаганда, культура, репресії. Аналіз джерел «Жінки і молодь у СРСР: офіційна риторика vs реальність». Робота з плакатами, газетами, спогадами, статистикою. Кейс-стаді «Модернізація: Туреччина, Іран, Індія, Китай». Учні / учениці досліджують реформи, виклики, наслідки. Створюють порівняльну таблицю. Дебати або дискусія «Чи можлива модернізація без демократії?».
--	--	---

	Близький Схід і Північна Африка. Зародження «близькосхідної проблеми». Латинська Америка між демократією та авторитаризмом. Узагальнення. Варіанти і шляхи модернізації суспільства в Україні та на європейському континенті у XX ст.	Учні / учениці обговорюють приклади СРСР, Туреччини, Японії, Латинської Америки. Моделювання «Як захистити гідність у репресивному суспільстві?». Учні / учениці створюють сценарії порушення прав і механізми захисту. Есе «Якою має бути модернізація в Україні?». Учні / учениці формулюють бачення: демократична, інклюзивна, технологічна. Дебати на теми: «Авторитарні режими у Центрально-Східній Європі: захист стабільності чи пригнічення народів?»; «Пропаганда і тоталітаризм: наскільки ефективним є контроль інформації у формуванні масової свідомості?». Колоквіуми на теми: «Порівняльний аналіз кризи в США та Європі: протекціонізм vs державне регулювання»; «Вплив сталінських репресій на формування української
--	--	---

		політичної та культурної еліти». Вправа «Інформаційний фактчек». Мета: формування медіаграмотності та критичного аналізу. Учні / учениці отримують уривки з радянських, нацистських і західних джерел про ті ж події (Голодомор, НЕП, Велика депресія). Завдання: виявити маніпуляції, пропаганду, перебільшення чи замовчування фактів. Обговорення: як джерела впливають на сприйняття історії та сучасну свідомість
VI. УКРАЇНА І СВІТ НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ		
- Учень / учениця пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГЮ 1.1.1-1] - виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ та процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб: Дмитро Левицький, Августин Волошин, Шарль де Голль, Андрій Мельник, Невілл Чемберлен [12 ГЮ 1.2.1-1] - виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГЮ 1.3.1-1] - оцінює історичні зміни [12 ГЮ 1.3.2-2] - виявляє зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів державних утворень [12 ГЮ 2.1.1-2] - характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГЮ 2.1.1-3]	Зовнішньополітичні пріоритети провідних держав світу у другій половині 1930-х рр. Основні напрями зовнішньої політики США, Великої Британії, Франції. Зовнішньополітичні пріоритети Німеччини. Претензії Італії. Зовнішньополітична доктрина ССРСР. Зовнішня політика Польщі. «Українське питання» у зовнішній політиці інших країн у 1930-х рр.	Порівняльна таблиця «Політика умиротворення vs колективна безпека». Учні / учениці аналізують концепції, їх реалізацію та наслідки (параметри: мета, методи, наслідки). Аналітична схема «Причини та наслідки пакту Молотова – Ріббентропа». Учні / учениці визначають передумови, мотиви, наслідки для Європи та України.

• виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГІО 3.1.1-1] • формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГІО 3.2.1-1] • досліджує збіги й розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1] • виявляє та оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує упереджені погляди та припущення у джерелах інформації [12 ГІО 3.2.2-2] • оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу і результатів [12 ГІО 4.1.3-1] • доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «анексія», «аншлюс», «дивна війна», «колабораціонізм», «мілітаризація», «нейтралітет», «політика умиротворення», «радянська / советизація», «таємна дипломатія» [12 ГІО 4.3.1-1] • узагальнює контрверсійні судження та оцінки минулого, сучасних суспільних процесів для формулювання власних висновків та аргументації [12 ГІО 4.3.2-2] • ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГІО 5.3.2-1] • тлумачить основні поняття міжнародного гуманітарного права та його роль у захисті життя і людської гідності [12 ГІО 6.3.2-1] • прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ та процесів [12 ГІО 6.3.1-4] • пояснює особливості сприйняття перебігу, цінності часу різними спільнотами в різні історичні періоди [12 ГІО 1.1.1-1 П] • визначає способи запобігання порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГІО 2.3.2-2 П] • обґрунтовує відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх походження, авторства і мети створення [12 ГІО 3.1.1-1 П] • характеризує засоби впливу інформації на громадську думку і суспільні настрої [12 ГІО 3.3.2-2 П] • формулює гіпотезу дослідження і добирає джерела інформації [12 ГІО 4.3.2-2 П]	Утворення вогнищ війни в Європі, в Африці та на Далекому Сході. Агресія Японії на Далекому Сході. Підготовка Німеччини та Італії до війни. Вісь «Берлін — Рим — Токіо». Агресія Італії в Африці. Порушення умов Версальського договору. Діяльність Ліги Націй, її історичні уроки для сьогодення. Політика «умиротворення» та її наслідки. Карпатська Україна. Концепції «колективної безпеки» та «умиротворення агресора»: історичні уроки для сьогодення. Аншлюс Австрії. Судетська криза. Ідея «захисту співвітчизників» в історії. Мюнхенська угода 1938 р. та розчленування Чехо-Словаччини. Український рух на Закарпатті, Українське національне об'єднання (УНО). Карпатська Україна. Пакт Молотова – Ріббентропа та початок Другої світової війни. Німецькі територіальні претензії до Польщі та Литви. Територіальні претензії СРСР до Польщі, Румунії, Фінляндії, країн Балтії. Зміни у зовнішній політиці СРСР. Советсько-німецький пакт про ненапад і таємні протоколи	Аналіз джерел (створення джерельної карти знань) «Мюнхенська угода: позиції сторін». Учні / учениці працюють з уривками промов Н. Чемберлена, А. Гітлера, Е. Бенеша. Дискусія або дебати «Чи могла Ліга Націй запобігти війні?». Учні / учениці обговорюють ефективність Ліги Націй у 1930-х рр. Рольова гра «Міжнародна конференція: як уникнути війни?». Учні / учениці представляють позиції провідних держав (Велика Британія, Франція, Німеччина, СРСР). Інфографіка «Вісь Берлін — Рим — Токіо: цілі та наслідки». Учні / учениці створюють візуальну схему про співпрацю держав-агресорів. Есе «Історичні уроки політики умиротворення». Учні / учениці формулюють висновки для сучасної міжнародної політики. Моделювання «Як запобігти порушенням
--	---	--

● проєктує розвиток власної особистості з огляду на належність до різних спільнот [12 ГЮ 5.1.1-1 П] ● характеризує електронну демократію та особливості її реалізації в Україні [12 ГЮ 6.1.2-2 П] ● застосовує історичні знання для дослідження сучасних явищ, подій і процесів [12 ГЮ 6.3.1-3 П]	до нього. Вторгнення Німеччини і ССРР у Польщу. «Договір про дружбу і кордон» між ССРР і Німеччиною. Советська окупація Західної України, Північної Буковини, Бессарабії та країн Балтії. Дискусії істориків щодо советсько-німецької співпраці напередодні та на початку Другої світової війни. «Дивна війна». Поразка Франції. «Битва за Англію». Причини «дивної війни». Основні театри воєнних дій у Європі в 1939–1940 рр. Советсько-фінська війна. Воєнна поразка Франції. Колабораціонізм. Німецько-советська співпраця в економічній і військовій сферах. В. Черчилль та протистояння німецькій агресії. «Битва за Англію». Вторгнення на Балкани. Війна в Африці. Советизація західних областей України. Зміни політичної карти України, історична пам'ять про неї. Складові політики «советизації» в західних областях України. Економічні та соціальні перетворення, советська політика «українізації». Влада і західноукраїнське суспільство. Масовий терор як засіб утвердження советського	міжнародного права?». Учні / учениці створюють сценарії запобігання агресії в сучасному світі. Причинно-наслідкова схема «“Дивна війна”: очікування vs реальність». Учні / учениці аналізують причини пасивності союзників, наслідки для Франції та Польщі. Створення порівняльної таблиці «Театри воєнних дій у 1939–1940 рр.». Учні / учениці порівнюють бойові дії в Польщі, Фінляндії, Франції, на Балканах, в Африці. Аналіз джерел «Советизація: офіційна риторика vs реальні практики». Учні / учениці працюють із радянськими документами, спогадами, листівками тощо. Дебати або дискусія «Колабораціонізм: моральний вибір чи виживання?». Дебати «Чи була “дивна війна” зрадою союзників?». Учні / учениці аргументують позиції Франції, Великої Британії, Польщі.
---	---	--

	режиму. Українська еміграція. Розкол ОУН. Український центральний комітет. Узагальнення. Сподівання та політичний вибір українців на початку Другої світової війни	Рольова гра «Засідання Українського центрального комітету». Учні / учениці моделюють обговорення політичної стратегії українців у 1940 р. Створення інфографіки «Советизація: етапи, засоби, наслідки». Учні / учениці створюють візуальну схему політики СРСР у Західній Україні. Есе «Масовий терор як інструмент влади: історичні уроки». Учні / учениці аналізують советську політику в Західній Україні, роблять висновки для сьогодення. Дебати на теми: «Пакт Молотова – Ріббентропа: стратегічний маневр чи моральна катастрофа?»; «“Дивна війна” 1939–1940 рр.: стратегічна пауза чи провал союзників?»; «Політика умиротворення агресора: необхідність чи помилка?». Колоквіуми на теми: – «Зовнішньополітичні пріоритети провідних держав світу у другій половині 1930-х рр.»;
--	---	--

		– «Мюнхенська угода 1938 р.: дипломатія чи капітуляція?»; – «Початок Другої світової війни: геополітичні причини та локальні наслідки для України». Аналітичне есе «Вплив зовнішньої політики провідних держав на становище України в 1930-х рр.». Завдання: короткий аналіз, використання прикладів Пакту Молотова Ріббентропа, советизації західних областей, Карпатської України
VII. ПРОДОВЖЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ, ЇЇ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЗНАЧЕННЯ		
● Учень / учениця виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ та процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб: Тарас Боровець (Бульба), Олена Вітер, Олександр Довженко, Дуайт Ейзенгауер, Сидір Ковпак, Іван Кожедуб, Олег Ольжич, Кирило Осьмак, Франклін Делано Рузвельт, Амет-Хан Султан, Вінстон Черчилль, Роман Шухевич [12 ГЮ 1.2.1-1] ● встановлює вплив особистості на історію [12 ГЮ 1.2.1-2] ● характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГЮ 1.2.1-3] ● характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГЮ 2.1.1-3] ● визначає природні й соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і	Війна в 1941–1942 рр. Німецький план «блискавичної війни». Напад Німеччини на СРСР. Бойові дії влітку–восени 1941 р. Розгром Південно-Західного фронту. Советські мобілізаційні заходи та проведення евакуації. Битва під Москвою. Спроби контрнаступу советських військ у Криму та під Харковом. Блокада Ленінграда та облога Севастополя. Історичний міф про «масовий героїзм советських людей». Тактика «випаленої землі». Британсько-советський договір та Атлантична хартія.	Причинно-наслідкова схема «Вплив історичних особистостей на події Другої світової війни». Учні / учениці аналізують внесок Тараса Боровця, Романа Шухевича, Вінстона Черчилля, Франкліна Рузвельта. Порівняння і створення плаката або колажу «Нацистський окупаційний режим в Україні: офіційна риторика vs реальні практики».

міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГІО 2.2.1-1] • обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі, розпізнає їх порушення і дискримінацію [12 ГІО 2.3.2-2] • виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГІО 3.1.1-1] • оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2] • формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГІО 3.2.1-1] • оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] • виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] • оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу і результатів [12 ГІО 4.1.3-1] • доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «антигітлерівська коаліція», «бандерівці», «бліцкриг», «воєнний злочин», «Голокост», «депортація», «держави-сателіти», «евакуація», «концентраційний табір», «новий порядок», «окупаційний режим», «остарбайтери», «рух опору», «похідні групи», «Поліська Січ», «табір смерті», «тактика випаленої землі», «чорносвітники» [12 ГІО 4.3.1-1] • реконструює історичну ситуацію на основі зібраних фактів з урахуванням різних інтерпретацій [12 ГІО 4.3.1-2] • обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГІО 5.2.1-1] • долучається до створення проєктів рішень, спрямованих на подолання дискримінації [12 ГІО 5.3.2-2] • оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та / або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3] • пояснює важливість міжнародної співпраці у відсічі військовій агресії, необхідність обмеження насильства в умовах збройного конфлікту і невідворотності покарання за воєнні злочини [12 ГІО 6.3.2-2]	Ленд-ліз. Перл-Харбор, вступ США у Другу світову війну. Створення антигітлерівської коаліції. Декларація об'єднаних націй. Тегеранська конференція. Бойові дії в Африці. Нацистський окупаційний режим. Нацистський «новий порядок» в окупованій Європі: загальна характеристика. Плани керівництва Німеччини щодо майбутнього українських земель. Зони окупації України та їх особливості. Економічна експлуатація та соціальна політика на окупованих територіях. Становище населення. Стратегії виживання. Особистий вибір під час війни. Проблема колаборації в Європі та Україні. Історичні дискусії про колабораціонізм, його сутність та види. Остарбайтери. Культура і церковне життя на території України під час окупації. Голокост — геноцид євреїв Європи. Передумови Голокосту. Нацистська расова теорія та політика «остаточного вирішення єврейського питання». Форми і методи геноциду. Геноцид щодо ромського народу. Особливості Голокосту на окупованій території України. Опір Голокосту. Праведники	Учні / учениці порівнюють уривки промов нацистських лідерів, спогади остарбайтерів. Мінідослідження «Особистий вибір під час війни: колаборація чи опір?». Учні / учениці аналізують біографії діячів руху опору, остарбайтерів, митрополита Андрея Шептицького. Дискусія «Чи була тактика “випаленої землі” виправданою?». Учні / учениці аргументують позиції советських військових, місцевого населення, істориків. Рольова гра «Засідання антигітлерівської коаліції: Тегеранська конференція». Учні / учениці моделюють обговорення стратегій боротьби з нацистською агресією. Есе «Історична пам'ять про Голокост як урок для сучасності». Учні / учениці аналізують геноцид, роблять висновки щодо захисту прав людини. Проект «Історична пам'ять про окупаційний режим в Україні».
--	---	--

● розробляє моделі альтернативного історичного розвитку [12 ГІО 1.3.2-2 П] ● усвідомлено бере участь в облаштуванні громадського простору у своєму місті / селищі / селі [12 ГІО 2.3.2-1 П] ● пропонує способи захисту прав людини в громадському просторі [12 ГІО 2.3.2-3 П] ● обирає тему дослідження, формулює проблемне завдання і визначає стратегію його виконання [12 ГІО 4.3.2-1 П] ● узагальнює результати, формулює висновки і представляє результати дослідження [12 ГІО 4.3.2-3 П] ● формує і характеризує джерельну базу теми / проекту [12 ГІО 3.1.1-2 П] ● пояснює вплив трансформації соціокультурних цінностей на трактування історичної інформації [12 ГІО 3.3.2-3 П] ● визначає основні політичні, правові, соціокультурні та інші чинники, які впливають на дотримання прав людини і принципів демократії в Україні та світі [12 ГІО 5.2.2-2 П] ● ініціює та / або долучається до активних дій для розв'язання спільних проблем місцевих громад (закладу освіти) [12 ГІО 6.2.1-4 П] ● застосовує історичні знання для дослідження сучасних явищ, подій і процесів [12 ГІО 6.3.1-3 П] ● моделює способи дій під час збройних конфліктів із застосуванням міжнародного гуманітарного права [12 ГІО 6.3.2-1 П]	народів світу. Митрополит А. Шептицький та його духовна спадщина. Історична пам'ять про Голокост як класичний приклад геноциду. Злочини советського режиму під час Другої світової війни. Советський вимір ціни людського життя під час війни; «чорносвітники». Катинська трагедія 1940 р. Депортація кримськотатарського народу та інших етносів Криму в 1944 р. Злочини советського режиму часів Другої світової війни в історичній пам'яті українців, поляків, кримли. Рухи опору: ідеологія, соціальна база, стратегія і тактика. Міжетнічні конфлікти в Європі під час Другої світової війни. Рухи опору в Європі: загальна характеристика. Український визвольний рух на початку війни. Розкол ОУН на ОУН(б) — С. Бандери, та ОУН(м) — А. Мельника. Акт відновлення Української держави. Українська повстанська армія (УПА). III Надзвичайний великий збір ОУН(б): перетворення програмових засад українського національного руху. Українська головна визвольна рада (УГВР). Советський	Учні / учениці досліджують локальні пам'ятки (рідного краю), спогади, карти. Створення порівняльної таблиці «Рухи опору в Європі: ідеологія, соціальна база, тактика». Учні / учениці порівнюють український, польський, французький, югославський рухи опору. Хронологічна шкала «Бойові дії на фронтах у 1942–1945 рр.». Учні / учениці створюють шкалу ключових битв: Сталінград, Курськ, Нормандія, Берлін та ін. Створення аналітичної записки «Ялтинська конференція: рішення та їх наслідки». Учні / учениці аналізують домовленості союзників, їх вплив на післявоєнний світ. Мінідослідження «Українська повстанська армія: стратегія і тактика». Учні / учениці аналізують документи УПА, спогади, історичні
---	--	---

	партизанський рух та комуністичне підпілля. Польський рух опору. Українсько-польський конфлікт, Волинська трагедія 1943 р. Міжетнічні конфлікти на Балканах. Національні травми та історична пам'ять. Бойові дії на фронтах у 1942–1945 рр. Сталінградська битва, битва під Ель-Аламейном, Курська битва: стратегічний злам у ході війни. Советський міф про «другий фронт». Капітуляція Італії. Битва за р. Дніпро. Вигнання німецької армії з території України. Нормандська десантна операція 1944 р. Бойові дії на заключному етапі війни. Ялтинська конференція та її рішення. Битва за Берлін та капітуляція Німеччини. Потсдамська конференція. Атомне бомбардування Японії. Капітуляція Японії. «Ялтинська система» в новітній історії. Наслідки Другої світової війни для України та світу. Роль українців у перемозі над нацизмом і фашизмом у Другій світовій війні. Матеріальні, демографічні, соціальні та світоглядні наслідки війни. Зміни в економічній політиці воюючих держав. Жінки та підлітки на фронті і в тилу. Міграції населення. Геополітичні	дослідження і створюють презентацію. Дебати або дискусія «Пам'ять про Волинську трагедію: шанс для примирення чи джерело нових конфліктів?». Учні / учениці аргументують позиції українських і польських істориків. Дискусія «Ялтинська система: стабільність чи нові конфлікти?». Учні / учениці обговорюють наслідки Ялтинської конференції для світу. Есе «Національні травми Другої світової війни: уроки для сучасності». Учні / учениці аналізують міжетнічні конфлікти, роблять висновки для сучасного світу. Моделювання «ООН: як запобігти новим конфліктам?». Учні / учениці створюють сценарії міжнародної співпраці для запобігання війнам. Дебати на теми: – «Ленд-ліз: рятуюнок для СРСР чи політична залежність від США?»; – «Акт відновлення Української держави 30 червня 1941 р.:
--	---	---

	зміни; формування «двополюсного світу». Створення ООН, її завдання. Злочини проти людства. Судові процеси над військовими злочинцями. Відновлення в Україні комуністичного режиму. Реконструкція економіки. Депортації та посилення репресій. Література і мистецтво воєнного часу. Роль культури у збереженні національної ідентичності. Міфи Другої світової війни у суспільній свідомості. Узагальнення. Світові війни XX ст.: невивчені уроки історії	шанс на незалежність чи політична авантюра?»; – «Розкол ОУН: ефективність розділу сил у національно-визвольній боротьбі чи ослаблення українського руху?». Колоквіуми на теми: – «Війна на фронті та в тилу: соціально-психологічний вплив на населення України 1941–1942 рр.»; – «Голокост на українських землях: форми, масштаби, опір і пам'ять»; – «Совєтський режим і «чорносвітники»: трагедія цивільного населення та військово-полонених»; – «Міжетнічні конфлікти під час війни: Волинська трагедія 1943 р. та уроки для сучасного суспільства»; – «Моральні дилеми війни: вибір цивільних, військових і політичних лідерів». Рольова гра «Антигітлерівська коаліція». Мета: зрозуміти міжнародні аспекти війни. Учні / учениці отримують ролі: Велика Британія, США, СРСР, Україна, Польща, Німеччина.
--	--	---

		Завдання: провести мініконференцію, де кожна країна захищає свою політику, приймає рішення про лендліз, відкриття другого фронту тощо. Обговорення: як дипломатичні рішення впливали на Україну?
--	--	--

12 клас

Структура курсу
ВСТУП
I. ВІДНОВЛЕННЯ ЄВРОПИ ТА СПРОБИ ПОВОЄННОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
II. СВІТ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
III. ФОРМУВАННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА
IV. РЕВОЛЮЦІЙНІ ЗМІНИ В ЄВРОПІ. ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ
V. УКРАЇНА В СУЧАСНОМУ СВІТІ
VI. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО XXI ст.

Очікувані результати навчання	Зміст навчально-познавальної діяльності	Види навчальної діяльності
- Учень / учениця виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1] - виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГІО 1.3.2-1] - досліджує екологічні, економічні та демографічні проблеми, пропонує заходи щодо їх розв'язання [12 ГІО 2.2.1-2] - виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГІО 3.1.1-1] - доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «злочин проти людства», «права людини» [12 ГІО 4.3.1-1] - обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГІО 5.2.1-1] - висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя в Україні та світі [12 ГІО 6.3.1-3] - оцінює переваги й недоліки демократії [12 ГІО 6.1.1-1 П]	Вступ. Спадщина «Великої війни-революції 1914–1945 рр.» («Тридцятирічної війни ХХ ст.»). «Криваві землі» (за Т. Снайдером). Демографічні та матеріальні втрати. Зміна політичної карти світу. Новий баланс світових сил. Переосмислення цінностей суспільства. Демократія і концепція прав людини. Відповідальність людини. Війна в історичній пам'яті України і світу	Створення хронологічної шкали «Етапи Великої війни-революції 1914–1945 рр.». Учні / учениці виокремлюють ключові етапи: Перша світова війна, міжвоєнний період, Друга світова війна. Створення порівняльної таблиці «Демографічні та матеріальні втрати: порівняння країн». Учні / учениці аналізують втрати України, Європи, світу, їх вплив на суспільство. Аналітична записка «Зміна політичної карти світу після 1945 року». Учні / учениці аналізують геополітичні зміни,

		формування «двополюсного світу». Аналіз джерел. Створення плаката або колажу (візуалізація) «Криваві землі: історична пам'ять про втрати». Учні / учениці працюють з уривками книги Т. Снайдера, спогадами очевидців. Мінідослідження «Війна в історичній пам'яті України». Учні / учениці аналізують пам'ятники, меморіали, спогади про війну у своєму регіоні. Дискусія «Чи можна уникнути повторення “Тридцятирічної війни ХХ ст.”?». Учні / учениці аргументують позиції істориків, політиків, громадських діячів. Рольова гра «Засідання ООН: права людини після війни». Учні / учениці моделюють обговорення створення «Загальної декларації прав людини». Есе «Демократія і права людини: уроки війни». Учні / учениці
--	--	--

		аналізують вплив війни на розвиток демократії, роблять висновки для сучасності. Дебати на тему «Історична пам'ять про Другу світову війну: наскільки різні наративи впливають на національну свідомість?». Колоквіуми на теми: «Переосмислення політичних кордонів та новий баланс сил після 1945 р.»; «Роль прав людини і демократичних цінностей у формуванні післявоєнного світу»; «Вплив війни на культуру, освіту і суспільні цінності в Європі та Україні»
І. ВІДНОВЛЕННЯ ЄВРОПИ ТА СПРОБИ ПОВОЄННОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ		
● Учень / учениця виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ та процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб: Гаррі Трумен, Рафаель Лемкін, Йосип Сліпий [12 ГІО 1.2.1-1] ● характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГІО 1.2.1-3] ● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГІО 1.3.2-1] ● оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2] ● характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3] ● визначає природні й соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин	Підсумки війни. Деконструкція фашизму. Програма «чотирьох Д» в Німеччині (денацифікація, демілітаризація, демократизація та декартелізація). Ялтинська і Потсдамська конференції: новий поділ світу. Покарання військових злочинців. Травма колабораціонізму. Міграції та депортації. Організація Об'єднаних Націй (ООН) та міжнародні організації, утворені після Другої світової війни. «Загальна	Створення порівняльної таблиці «Ялтинська та Потсдамська конференції: порівняння рішень». Учні / учениці порівнюють рішення обох конференцій за змістом, учасниками, геополітичними наслідками. Хронологічна шкала «Етапи деконструкції фашизму в Німеччині». Учні / учениці виокремлюють ключові етапи

і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГІО 2.2.1-1] ● визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3] ● оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2] ● виявляє та оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує упереджені погляди та припущення у джерелах інформації [12 ГІО 3.2.2-2] ● оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] ● порівнює історичні факти та артефакти за запропонованими критеріями [12 ГІО 4.1.2-1] ● верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГІО 4.2.1-1] ● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «відбудова», «двополюсний світ», «депортація», «доктрина», «ждановщина», «залізна завіса», «конфронтація», «космополітизм», «лисенківщина», «міжнародний трибунал», «операція “Вісла”», «операція “Захід”», «репатріація», «соціалістичний табір», «спецпоселення», «холодна війна» [12 ГІО 4.3.1-1] ● виявляє у пропонуванних для дослідження ситуаціях випадки порушення права на повагу до людської гідності і пропонує способи його захисту [12 ГІО 5.1.3-1] ● доводить та ілюструє прикладами цінність інклюзії різних груп і різноманітності в суспільстві [12 ГІО 5.3.1-1] ● пропонує ефективні способи розв’язання виявлених проблем місцевих громад (закладу освіти) [12 ГІО 6.2.1-2] ● прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ та процесів [12 ГІО 6.3.1-4] ● здійснює періодизацію історичних процесів на основі альтернативних критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1 П] ● досліджує моделі відбудови суспільства й економіки після катастроф, воєн, епідемій, геноцидів, депопуляцій [12 ГІО 2.2.1-4 П] ● визначає ідеологічну спрямованість джерела та оцінює його з погляду забезпечення	декларація прав людини», «Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього», міжнародні пакти про права людини. Відповідальність держави за дотримання, гарантування та захист прав і свобод людини. Зміна системи міжнародних відносин: «холодна війна» та поділ сфер впливу. Експансія СРСР до країн Східної Європи та їх окупація. Встановлення комуністичних режимів, сталінська модель соціалізму в країнах Центрально-Східної Європи. Передумови «холодної війни». Меморандум Дж. Кеннана. Доктрина Г. Трумена. Програма відновлення Європи (План Маршалла). Поділ Німеччини. Репарації. Утворення військово-політичних блоків. Створення та розвиток НАТО; ідеологія колективної оборони та трансатлантичного партнерства. Україна після Другої світової війни. Політика «вдосконалення совєтської федерації»: мотиви, напрями та результати. Встановлення кордонів України та адміністративно-територіальні зміни. УССР на міжнародній арені. Імперський характер політики керівництва СРСР.	програми «чотирьох Д»: денацифікація, демілітаризація, демократизація, декартелізація. Причинно-наслідкова схема «Передумови та наслідки “холодної війни”». Учні / учениці аналізують вплив Доктрини Трумена, Плану Маршалла, поділу Німеччини тощо. Аналітична записка «Роль ООН у захисті прав людини». Учні / учениці аналізують Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про запобігання злочину геноциду. Мінідослідження «Міграції та депортації після війни». Учні / учениці аналізують операції «Вісла», «Захід», репатріацію, спецпоселення та створюють презентацію. Дебати або дискусія «“Холодна війна”: протистояння ідеологій чи боротьба за геополітичний вплив?». Рольова гра «Засідання міжнародного
---	---	---

прав людини і суспільних інтересів [12 ГІО 3.3.2-1 П] ● оцінює проблеми історичних досліджень [12 ГІО 4.1.3-1 П] ● моделює ситуації порушення прав і гідності людини та пропонує доцільні національні й міжнародні механізми їх захисту і відновлення [12 ГІО 5.2.2-1 П] ● обґрунтовує небезпеку для світу поширення антидемократичних ідей та авторитарних урядів [12 ГІО 6.1.1-3 П]	Відновлення комуністичного режиму та економічна відбудова. Репресивна політика комуністичної влади. Продовження «советизації» західних областей України. Ліквідація УГКЦ. Депортації. Операція «Захід». Український визвольний рух у 1944–1953 рр. Українсько-польські відносини після Другої світової війни. Операція «Вісла». Відновлення ідеологічного контролю над суспільством. Історична політика: інтерпретація російсько-українських відносин, історична пам'ять українців і поляків. «Ждановщина» та її прояви в Україні. Боротьба з «буржуазним націоналізмом». Цензура, пропаганда, інформаційні маніпуляції. Повоєнне повсякдення в Європі та в Україні. Демографічні зміни в країнах Європи та в Україні. Зміни соціальної та етнічної структури. Відбудова економіки. Умови та рівень життя міського й сільського населення. Радянське село та колгоспи. Голод 1946–1947 рр. Жінки і молодь після війни. Перетворення в культурі та цінностях.	трибуналу». Учні / учениці моделюють судовий процес над військовими злочинцями. Створення інфографіки «Програма відновлення Європи: План Маршалла». Учні / учениці створюють візуальну схему про економічну допомогу США Європі. Есе «Захист прав людини: уроки Другої світової війни». Учні / учениці аналізують міжнародні документи, роблять висновки для сучасності. Причинно-наслідкова схема «Політика “вдосконалення советської федерації”»: мотиви та наслідки». Учні / учениці аналізують мотиви керівництва СРСР, вплив на Україну. Таблиця і робота з картами «Адміністративно-територіальні зміни України після війни». Учні / учениці порівнюють зміни кордонів, вплив на етнічну структуру. Мінідослідження «Голод 1946–1947 рр.: причини та наслідки».
--	---	---

	Формування громадянської свідомості в умовах обмеженої державності	Учні / учениці аналізують документи, спогади, історичні дослідження. Створюють статтю для уявного журналу (1932–1933 рр.), який вийшов на території СРСР / США / Європи. Дебати або дискусія «Чи була політика СРСР щодо України імперською?». Учні / учениці аргументують позиції керівництва СРСР, українських діячів, істориків. Рольова гра «Засідання УССР на міжнародній арені». Учні / учениці моделюють обговорення ролі УССР в ООН. Створення інфографіки «Повоєнне повсякдення в Україні: міське та сільське життя». Учні / учениці створюють візуальну схему умов життя, демографічних змін. Проект «Історична пам'ять про голод 1946–1947 рр. в моєму регіоні». Учні / учениці досліджують локальні пам'ятки, спогади, документи. Теми для дебатів: – «Чи була програма “чотирьох Д”»
--	---	---

		ефективною для повної деконструкції нацизму?»; – «Ялтинська та Потсдамська конференції: стабілізація світу чи закладення нових конфліктів?»; – «Відбудова Європи після війни: чи були репарації справедливим механізмом?». Теми для колоквиумів: – «Формування військово-політичних блоків: НАТО, Варшавський договір та їх вплив на міжнародну безпеку»; – «Роль пропаганди, цензури та ідеологічного контролю в післявоєнній Україні»; – «Демографічні зміни та соціальна трансформація: вплив війни на покоління жінок і молоді»
II. СВІТ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ		
● Учень / учениця пояснює сприйняття і перебіг часу в різні історичні періоди [12 ГІО 1.1.1-1] ● виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ та процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб: Джон Кеннеді, Мартін Лютер Кінг, Джавахарлал Неру, Йосип Броз Тіто, Микита Хрущов, Мао Цзедун [12 ГІО 1.2.1-1] ● характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГІО 1.2.1-3]	«Холодна війна». Гонка озброєнь. Локальні війни та міжнародні військово-політичні кризи. Маккартизм у США. Ідеологічні кампанії в ССРСР та підготовка до нової війни. Українська діаспора в умовах «холодної війни». Світ на межі Третьої світової війни.	Хронологічна реконструкція «Світ на межі Третьої світової». Створення інтерактивної шкали подій: Карибська криза, Корейська війна, гонка озброєнь тощо. Дебати або дискусія «Чи була “відлига” шансом для

● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГІО 1.3.2-1] ● характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3] ● досліджує екологічні, економічні та демографічні проблеми, пропонує заходи щодо їх розв'язання [12 ГІО 2.2.1-2] ● обстоює думку щодо необхідності облаштування громадського простору свого міста / селища / села та протидії порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГІО 2.3.2-1] ● виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГІО 3.1.1-1] ● формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГІО 3.2.1-1] ● оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] ● аналізує аргументацію та пояснює критерії її оцінювання [12 ГІО 4.2.2-1] ● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «волюнтаризм», «деколонізація», «десталінізація», «дисидентство», «економічне диво», «європейська інтеграція», «зона вільної торгівлі», «контркультура», «країни “третього світу”», «культ особи», «лібералізація», «маккартизм», «маоїзм», «політична реабілітація», «раднаргосп», «самоврядний соціалізм», «шістдесятники», «ювеналізація» [12 ГІО 4.3.1-1] ● реконструює історичну ситуацію на основі зібраних фактів з урахуванням різних інтерпретацій [12 ГІО 4.3.1-2] ● визначає відповідальність за свої дії [12 ГІО 5.1.2-1] ● пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав у демократичний і законний спосіб [12 ГІО 5.2.1-2] ● установлює залежності між розвитком демократії, дотриманням прав людини в державах і добробутом населення [12 ГІО 6.1.1-3] ● оцінює ідеології та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій та їхню	Корейська війна. Карибська криза. Відтворення Західної Європи за підтримки США. НАТО та Євросоюз як нові формати європейського розвитку. Утвердження ліберальної демократії та соціальної ринкової економіки. Початок процесу Європейської інтеграції. «Німецьке економічне диво». Падіння авторитарних диктатур у Греції, Іспанії та Португалії. Стабільність і добробут. Соціальна демократія. Активізація суспільно-політичного руху в Західній Європі та в США, «привід революції» 1960-х рр. Молодіжні виступи кінця 1960-х рр.: конфлікт поколінь. Контркультура. Рух афроамериканців за соціальні та громадянські права. Спроби «лібералізації» комуністичного режиму в СРСР. Постсталінський режим: між консервативним реформізмом та комуністичною ідеологією. Спроби реформування економіки і політичного устрою. XX з'їзд Комуністичної партії Советського Союзу (КПСС). Десталінізація та її складові. Суперечності зовнішньої політики.	демократизації?». Аргументація позицій: шістдесятники, партійна номенклатура, молодь. Рольова гра «Засідання ООН з питань деколонізації». Учні / учениці представляють країни, формують і демонструють резолюції. Створення інфографіки «Поняття епохи: від “волюнтаризму” до “контркультури”». Мистецький мініпроект «Україна в образах “відлиги”». Створення колажу (виставки). Рольова стратегічна гра (імітація міжнародної конференції) «Рух неприєднання: як діяти в умовах глобального конфлікту?». Учні / учениці отримують «картку країни» з короткою інформацією: економіка, союзники, внутрішні проблеми, позиція в ООН. Завдання: вирішити, яку стратегію обирає країна: приєднання до блоку / нейтралітет / лідерство в Русі неприєднання.
---	---	--

роль у розвитку демократичного суспільства [12 ГІО 6.1.2-2] ● обґрунтовує нелінійність, багатоваріантність історичного розвитку [12 ГІО 1.2.1-1 П] ● оцінює можливості реалізації геополітичних інтересів держави [12 ГІО 2.2.1-3 П] ● обґрунтовано оцінює історичну і суспільно значущу інформацію за самостійно визначеними критеріями [12 ГІО 3.2.2-1 П] ● формулює судження на основі критеріїв, принципів і цінностей [12 ГІО 4.2.1-1 П] ● оцінює історичні процеси за запропонованими / обраними самостійно критеріями [12 ГІО 4.3.1-1 П] ● оцінює власну громадянську позицію, стереотипи, упередження і чинники впливу на їх формування [12 ГІО 5.1.1-2 П] ● аргументує потребу спільних дій на різних рівнях для розв'язання глобальних проблем людства [12 ГІО 6.2.1-2 П] ● характеризує стан суспільства та прогнозує напрями політичних, економічних, соціальних процесів, геополітичних змін [12 ГІО 6.3.1-2 П]	СССР у середині 1960-х рр.: згорання реформ і посилення бюрократичного централізму. Моделі соціально-економічного розвитку у світі, їх вплив на добробут громадян. Країни Центрально-Східної Європи: спроби антикомуністичного спротиву. Криза комуністичних режимів Центрально-Східної Європи. Революція 1956 р. в Угорщині та її наслідки. Економічні реформи в Угорщині. Спроби спротиву в Німецькій Демократичній Республіці (НДР) та Польській Народній Республіці (ПНР). «Югославський самоврядний соціалізм». «Празька весна» та інтервенція СССР 1968 р. до Чехословаччини. Спроби економічної інтеграції країн «соціалістичного табору». Перетворення в країнах Азії, Африки, Латинської Америки. «Японське економічне диво». Комуністичний експеримент у Китаї: ідеологія, методи, результати. Проблеми утворення та розвитку Індії і Пакистану. «Палестинська проблема» та загострення конфлікту на Близькому Сході. Утворення Держави Ізраїль. Арабо-ізраїльські війни.	Написання короткого есе «Моя громадянська позиція: уроки з історії XX ст.». Створення подкасту «Голос епохи»: інтерв'ю з історичними постатями (Дж. Кеннеді, Дж. Неру, М. Хрущов та ін. — на вибір). Практична групова робота: змоделювати інформаційну кампанію проти ідеологічної цензури (на прикладі «ждановщини»). Порівняльна таблиця «Моделі розвитку: Японія, Китай, Індія». Учні / учениці порівнюють ідеології, економічні стратегії, результати. Аналіз джерел «Комуністичний експеримент у Китаї». Робота із цитатами Мао Цзедуна, статистикою, фото. Дебати або дискусія «Чи можливий нейтралітет у глобальному конфлікті?». Учні / учениці обговорюють роль «Руху неприєднання».
--	--	--

	Деколонізація країн Азії та Африки: передумови, етапи, наслідки. Латинська Америка між «правим» і «лівим» авторитаризмом. Економічні та соціальні проблеми країн «третього світу». Вогнища військово-політичних конфліктів. «Рух неприєднання». Афганська проблема. Совєтська інтервенція в Афганістан. Україна у період «відлиги». Включення Криму до складу УРСР. Крим у складі УРСР: соціально-економічна ситуація та етнічна структура. Становище кримських татар. Процес реабілітації в Україні. Ідеологічні обмеження «десталінізації». Лібералізація комуністичного режиму. Спроби економічних реформ та їх наслідки. Освітня реформа й розвиток культури. Вплив «відлиги» на українське суспільство. Опозиційний рух: «шістдесятники» і правозахисники; ідейні засади дисидентського руху та його прояви. Боротьба совєтського режиму з дисидентством. Національний склад населення УРСР. Основи та передумови консолідації української нації. Партійно-совєтська номенклатура в Україні. Політика зросійщення.	Створення інфографіки «Японське економічне диво: чинники успіху». Учні / учениці створюють візуальну схему з поясненням. Створення коміксу «Історія одного дисидента». Учні / учениці створюють сюжет та візуалізацію на основі реальних подій. Теми для дебатов: – «Холодна війна: неминучий конфлікт чи результат політичних помилок?»; – «Постсталін-ський СРСР: реформаторські спроби чи збереження тоталітаризму?»; – «Деколонізація: шанс для розвитку чи джерело нових конфліктів?»; – «Арабо-ізраїльські війни: наслідок історичної несправедливості чи геополітичного конфлікту?». Теми для колоквіумів: – «Аналіз зовнішньої політики США та СРСР у 1950–1960-х рр.: протиріччя і компроміси»; – «Економічні моделі
--	--	--

	Українсько-совєтські концепції минулого. Духовне життя та цінності української інтелігенції. Україна в мистецьких образах. Повсякденне життя міського й сільського населення. Українське суспільство в умовах постсталінського режиму	розвитку у світі: “Японське економічне диво”, індустріалізація Китаю, реформи в Індії»; – «Роль української діаспори у світовій політиці під час Холодної війни»; – «Виникнення та розвиток арабо-ізраїльського конфлікту: причини, наслідки та уроки для сучасного світу». Дискусія у великих групах. Робота у двох групах: одна відстоює тезу «Гонка озброєнь забезпечила мир у світі», інша — «Гонка озброєнь підвищила ризик Третьої світової війни». Дебати на тему «Деколонізація: історичне звільнення чи нові конфлікти?». Вправа «Щоденник свідка “холодної війни” (від імені жителя Німеччини, Польщі або України): як політика великих держав впливала на повсякденне життя». Створення плаката чи інфографіки «Гонка озброєнь» або «Деколонізація та нові нації»
--	--	---

III. ФОРМУВАННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

● Учень / учениця виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ та процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб: Леонід Брежнєв, Рональд Рейган, Ден Сяопін, Маргарет Тетчер, Петро Шелест, Володимир Щербицький, Лех Валенса, Петро Григоренко, Василь Макуха, Микола Руденко, Василь Стус, Стівен Возняк, Стівен Джобс [12 ГЮ 1.2.1-1] ● характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГЮ 1.2.1-3] ● виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГЮ 1.3.1-1] ● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГЮ 1.3.2-1] ● оцінює історичні зміни [12 ГЮ 1.3.2-2] ● характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГЮ 2.1.1-3] ● визначає природні й соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держави, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГЮ 2.2.1-1] ● визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГЮ 2.2.1-2] ● обстоює думку щодо необхідності облаштування громадського простору свого міста / селища / села та протидії порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГЮ 2.3.2-1] ● обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі, розпізнає їх порушення і дискримінацію [12 ГЮ 2.3.2-2] ● виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГЮ 3.1.1-1] ● виявляє й оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує упереджені погляди та припущення у джерелах інформації [12 ГЮ 3.2.2-2] ● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «депопуляція»,	Науково-технічна революція (НТР) і соціально-економічні зміни в Україні та світі. НТР: ознаки, етапи, напрями. Інформаційна революція. Глобалізація. Транснаціональні корпорації. Розвиток невиробничої сфери, зміни у змісті та характері праці. «Економіка споживання». Зростання сфери послуг. Енергетична криза 1970-х рр. та її наслідки. «Нафтодолари» і «бульбашка» совєтської економіки. Суспільство і держава: зміна моделі. «Рейганоміка», «тетчеризм». Скандинавська (шведська) модель соціально-економічного розвитку. «Середній клас». Технократія. Урбанізація. Проблема міграцій та еміграції. Проблема старіння населення. Освіта перед суспільними викликами. Україна в період системної кризи ССРСР: економічний, політичний та національний аспекти. Зміни в системі влади. Неосталінізм. Наростання економічної кризи. Уповільнення темпів економічного розвитку. Життєвий рівень населення. Розподіл суспільних благ у країнах Заходу та ССРСР.	Причинно-наслідкова схема «Науково-технічна революція: вплив на Україну та світ». Учні / учениці аналізують етапи НТР, її ознаки та наслідки для економіки, суспільства, культури. Таблиця «Енергетична криза 1970-х рр.: причини та наслідки». Учні / учениці порівнюють вплив кризи на країни Заходу та ССРСР. Аналіз джерел і створення джерельної карти знань «Рейганоміка і тетчеризм: вплив на світову економіку». Учні / учениці працюють із текстами, статистикою, оцінюють ефективність реформ. Дебати або дискусія «Чи була НТР основою для глобалізації?». Учні / учениці аргументують позиції різних країн та соціальних груп. Рольова гра «Засідання політиків УССРСР щодо питань дисидентського руху».
--	--	---

«держава загального добробуту», «дефіцит», «застій», «зелена революція», «інновації», «інформаційна революція», «науково-технічна революція» (НТР), «нова економіка», «номенклатура», «постіндустріальне (інформаційне) суспільство», «правозахисний рух», «розвинений соціалізм», «самвидав», «середній клас», «системна суспільна криза», «советський народ», «соціальна стратифікація», «субкультура», «технократія», «транснаціональна корпорація» (ТНК) [12 ГІО 4.3.1-1] - узагальнює контрверсійні судження та оцінки минулого, сучасних суспільних процесів для формулювання власних висновків та аргументації [12 ГІО 4.3.2-2] - пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] - моделює соціальні ситуації з погляду дотримання прав людини і вимог законодавства [12 ГІО 5.2.2-1] - ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГІО 5.3.2-1] - оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та / або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3] - характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГІО 6.3.1-5] - застосовує поняття «прогрес» для оцінювання змін, які відбулись або відбуваються сьогодні [12 ГІО 1.3.2-1 П] - пропонує способи захисту прав людини в громадському просторі [12 ГІО 2.3.2-3 П] - систематизує джерела за рівнем достовірності наявної в них інформації [12 ГІО 3.3.1-1 П] - формулює гіпотезу дослідження і добирає джерела інформації [12 ГІО 4.3.2-2 П] - проектуює розвиток власної особистості з огляду на належність до різних спільнот [12 ГІО 5.1.1-1 П] - характеризує електронну демократію та особливості її реалізації в Україні [12 ГІО 6.1.2-2 П]	Попит і пропозиція у суспільстві споживання. Зміни у суспільній свідомості. Активізація дисидентського руху, його національні форми. Українська Гельсінська група. Українська Гельсінська спілка. Вплив міжнародних процесів на ситуацію в Україні. Державна пропаганда. Концепція «советського народу». Особливості розвитку культури в Україні	Учні / учениці моделюють обговорення політичних рішень. Створення інфографіки «Глобалізація: вплив на Україну». Учні / учениці створюють візуальну схему про економічні та соціальні зміни. Есе «Що означає бути громадянином у глобалізованому світі?». Саморефлексія на основі історичних прикладів. Причинно-наслідкова схема «Системна криза СРСР: причини та наслідки». Учні / учениці аналізують економічні, політичні та національні аспекти кризи. Плакат або інфографіка «Розподіл суспільних благ: Захід vs СРСР». Учні / учениці порівнюють рівень життя, попит і пропозицію у двох системах. Рольова гра «Засідання Української Гельсінської групи». Учні / учениці моделюють обговорення правозахисних ініціатив.
--	---	--

● застосовує історичні знання для дослідження сучасних явищ, подій і процесів [12 ГЮ 6.3.1-3 П]		Інфографіка «Культура України у період системної кризи». Учні / учениці створюють візуальну схему, яка б відтворювала культурні зміни. Теми для дебатів: – «Глобалізація посилює нерівність між країнами чи сприяє їхньому розвитку?»; «Транснаціональні корпорації — драйвер економічного зростання чи загроза національній економіці?»; – «Уповільнення розвитку економіки в СРСР — результат системної кризи чи неправильних управлінських рішень?». Теми для колоквіумів: – «Неосталінізм: зміни у владі, державна пропаганда та вплив на суспільну свідомість»; – «Роль дисидентських організацій (УГГ, УГС) у формуванні національної свідомості українців»
---	--	--

IV. РЕВОЛЮЦІЙНІ ЗМІНИ В ЄВРОПІ. ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

● Учень / учениця виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ та процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб: Михайло Горбачов, Леонід Кравчук, В'ячеслав Чорновіл, Ігор Юхновський [12 ГІО 1.2.1-1] ● характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГІО 1.2.1-3] ● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГІО 1.3.2-1] ● оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2] ● характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3] ● визначає природні й соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГІО 2.2.1-1] ● обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі, їх порушення і дискримінацію [12 ГІО 2.3.2-2] ● виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГІО 3.1.1-1] ● виявляє та оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує упереджені погляди та припущення у джерелах інформації [12 ГІО 3.2.2-2] ● оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] ● виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] ● оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу і результатів [12 ГІО 4.1.3-1] ● зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їх взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2] ● доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук:	Поглиблення системної кризи ССРСР. Перебудова як спроба її подолання. Програш військового та технологічного змагання зі США: економічна криза. Невдалі спроби економічних і політичних реформ: «прискорення» та «госпрозрахунок», «гласність». Чорнобильська катастрофа та її суспільні наслідки. Екологічні проблеми. Спроби реформування советської економіки. Криза советської ідеології, формування багатопартійності та спалах національних рухів. Перехід до демократії: нові механізми гарантування прав і свобод. Особливості «перебудови» в УССР. Народний Рух України за перебудову. Перші демократичні вибори 1990 р. «Декларація про державний суверенітет України». «Революція на граніті». Формування багатопартійності. Національні цінності та ідеологічні орієнтири: регіональні відмінності. Життєвий рівень населення. Зміни у відносинах власності та початки приватного підприємництва.	Учні / учениці: – обговорюють у групах передумови, перебіг і наслідки революцій, порівнюючи процеси в Україні та державах-сусідів; – досліджують паралелі між падінням комуністичних режимів у Європі й розпадом ССРСР, створюючи порівняльну таблицю; – розробляють проєкт «Я — активний громадянин / громадянка», демонструючи, як можна впливати на політику через інституційні й неформальні механізми. Обговорення кейсу: «Чому чесні вибори є основою демократії? Маніпуляції, фальсифікації, популізм». Причинно-наслідкова схема «Перебудова: спроби подолання системної кризи ССРСР». Аналіз ключових реформ, їх причин і наслідків. Таблиця «Економічні реформи перебудови: успіхи і невдачі». Учні / учениці
--	--	--

«багатопартійність», «гласність», «незалежність», «нове політичне мислення», «оксамитова революція», «осінь народів», «парад суверенітетів», «перебудова», «президент», «прискорення», «путч», «Революція на граніті», «референдум», «шокова терапія» [12 ГІО 4.3.1-1] - оцінює вплив належності до різних спільнот на власні погляди, цінності, громадянську позицію і поведінку [12 ГІО 5.1.1-1] - долучається до створення проєктів рішень, спрямованих на подолання дискримінації [12 ГІО 5.3.2-2] - характеризує способи впливу громадян на політику [12 ГІО 6.1.1-2] - описує виборчий процес і пов'язані з ним ризики [12 ГІО 6.1.2-1] - виявляє пов'язаність поколіннєвих змін та історичних явищ і процесів [12 ГІО 1.1.2-2 П] - досліджує етногенез, зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів державних утворень і наслідки цих процесів [12 ГІО 2.1.1-1 П] - обґрунтовує відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх походження, авторства і мети створення [12 ГІО 3.1.1-1 П] - пояснює вплив трансформації соціокультурних цінностей на трактування історичної інформації [12 ГІО 3.3.2-3 П] - порівнює історичні факти та артефакти за самостійно визначеними для цього критеріями [12 ГІО 4.1.2-1 П] - обстоює думку про те, що права людини повинні визначати положення законів та інших нормативно-правових актів [12 ГІО 5.2.1-1 П] - пояснює механізм і процедури виборчого процесу та пов'язані з ними ризики [12 ГІО 6.1.2-1 П] - досліджує важливість для інших держав їх власних державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей [12 ГІО 6.3.1-1 П]	Революції в Центральній-Східній Європі. «Оксамитові революції». Повалення комуністичних режимів у країнах Центрально-Східної Європи. Об'єднання Німеччини. Югославія: розпад і війни. Історичний досвід «оксамитових революцій» і війн в Югославії для України. Проголошення незалежності України та розпад СРСР. «Парад суверенітетів» і консолідація консервативних сил. Серпневий заколот 1991 р.: спроба державного перевороту. Акт проголошення незалежності України. Всеукраїнський референдум 1991 р. та вибори Президента України. Ліквідація СРСР і створення Співдружності незалежних держав (СНД). Імперська політика Росії на постсовєтському просторі	порівнюють «прискорення», «госпрозрахунок» та їх вплив на економіку. Дебати або дискусія «Чи була перебудова шансом для демократизації СРСР?». Учні / учениці аргументують позиції партійної номенклатури, дисидентів, молоді. Створення інфографіки «Революція на граніті: ключові події та наслідки». Побудова візуальної схеми політичних змін. Причинно-наслідкова схема «Оксамитові революції: причини та наслідки». Учні / учениці аналізують ключові події, що призвели до повалення комуністичних режимів. Дебати або дискусія «Чи були революції у Центрально-Східній Європі неминучими?». Учні / учениці аргументують позиції різних соціальних груп та політичних діячів. Інфографіка «Об'єднання Німеччини: ключові події та наслідки».
---	--	---

		Побудова візуальної схеми політичних змін. Дебати на теми: – «Перебудова в СРСР була реальною спробою реформ чи лише імітацією змін?»; – «Гласність і прискорення: ключові чинники демократизації чи фактори посилення хаосу?»; – «Оксамитові революції в Центрально-Східній Європі мали більший вплив на Україну, ніж внутрішні процеси»; – «Приватне підприємництво на початку 1990-х рр. — шанс для економічного розвитку чи ризик соціальної нестабільності?». Теми для колоквіумів: – «Чорнобильська катастрофа: наслідки для суспільства і держави»; – «Народний Рух України за перебудову: програма, цілі, вплив на суспільство»; – «Проголошення державного суверенітету та незалежності України: юридичні й політичні аспекти»
--	--	---

V. УКРАЇНА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

● Учень / учениця пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГЮ 1.1.1-1] ● виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ і процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб [12 ГЮ 1.2.1-1] ● встановлює вплив особистості на історію [12 ГЮ 1.2.1-2] ● характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГЮ 1.2.1-3] ● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГЮ 1.3.2-1] ● оцінює історичні зміни [12 ГЮ 1.3.2-2] ● виявляє зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів державних утворень [12 ГЮ 2.1.1-2] ● характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГЮ 2.1.1-3] ● визначає природні й соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГЮ 2.2.1-1] ● визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГЮ 2.2.1-3] ● обстоює думку щодо необхідності облаштування громадського простору свого міста / селища / села та протидії порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГЮ 2.3.2-1] ● обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі, розпізнає їх порушення і дискримінацію [12 ГЮ 2.3.2-2] ● виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГЮ 3.1.1-1] ● виявляє й оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує	Світ наприкінці XX – у першій чверті XXI ст. Від біполярного до однополярного, а пізніше — до багатополярного світу: очікування та реальності. Маастрихтський договір. Утворення Європейського Союзу (ЄС). Розширення ЄС і політика «сусідства». Ідея єдиного європейського простору. Євроскептицизм. США та країни ЄС у першій чверті XXI ст.: тенденції та проблеми розвитку. Країни Центрально-Східної Європи у першій чверті XXI ст. Трансформаційні процеси в Китаї та сучасна геостратегія Китайської Народної Республіки (КНР). Південна Корея: «економічне диво» і досвід демократизації. «Близькосхідна проблема». Досвід розвитку Ізраїлю за умов зовнішніх і внутрішніх загроз. Ісламська революція в Ірані. «Арабська весна». Проблеми «глобального Півдня». Терор і міжнародний тероризм: спільне і відмінне. Міжнародні конфлікти кінця XX — першої чверті XXI ст. Російська Федерація (РФ): посилення авторитаризму та	Учні / учениці: — будують таблиці, діаграми, графіки тощо статистичних показників України у різні періоди; — аналізують міжнародні звіти, правозахисні джерела та українські матеріали, щоб перевірити судження про геноцид; — досліджують медіа, міжнародні доповіді та українські джерела для оцінювання суспільного значення сучасної війни; — аналізують публічні виступи учасників подій і визначають силу аргументів за критеріями доказовості та логіки; — пишуть есе, в якому обґрунтовують власну оцінку ролі ЗСУ та громадянського суспільства у війні; — оцінюють внесок військових і волонтерів як суб'єктів сучасного історичного процесу, створюючи візуальний проєкт; — аналізують, як різні спільноти (релігійні, регіональні, мовні) впливають на поведінку та переконання під час війни;
---	---	---

упереджені погляди та припущення у джерелах інформації [2 ГІО 3.2.2-2] • виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] • систематизує соціальну й історичну інформацію (за самостійно обраними критеріями) в таблиці, діаграми, графіки тощо [12 ГІО 4.1.1-1] • добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГІО 4.2.1-2] • обґрунтовує власні судження, висновки, оцінки [12 ГІО 4.2.2-2] • доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук: «анексія», «багатополярний світ», «безвізовий режим», «віртуальна реальність», «гібридна війна», «глобалізація», «громадянське суспільство», «державний капіталізм», «екуменізм», «Євромайдан», «інформаційна економіка», «корупція», «люстрація», «міжнародний тероризм», «Небесна Сотня», «олігарх», «поліконфесійність», «рашизм», «Революція Гідності», «руській мір», «сепаратизм», «тіньова економіка», «томос» [12 ГІО 4.3.1-1] • оцінює історичну постать, сучасника, окрему соціальну групу, народ як суб'єктів історичного процесу [12 ГІО 4.3.2-1] • аргументує власну належність і належність інших осіб до української нації [12 ГІО 5.1.1-2] • моделює способи дій, спрямованих на утвердження демократії в Україні, захист національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України, державної незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу [12 ГІО 5.1.1-3] • пояснює суть політико-правового зв'язку громадянина з Україною, українським народом та громадянським суспільством [12 ГІО 5.2.3-1] • пояснює механізм демократії в Україні та Європі [12 ГІО 6.1.1-1] • розпізнає виклики сучасних демократій [12 ГІО 6.1.1-4]	імперська політика. Доктрина «руського міра», місце України в ідеології рашизму. «Гібридна війна». Військова агресія РФ у 1990-х – 2014 рр. Державне будівництво України: рух до народовладдя через революції. Історичні уроки побудови української державності. Конституційний процес в Україні доби незалежності. Політичне життя в Україні наприкінці ХХ — у першій чверті ХХІ ст. Громадяни і держава: проблема довіри. Помаранчева революція. Революція Гідності. Національна свідомість, утвердження української національної самосвідомості. Проблеми регіоналізму та сепаратизму. Національні спільноти в сучасній Україні. Формування української політичної нації. Ідентичність українців в умовах кризи та війни. Релігійне життя в Україні. Православна Церква України (ПЦУ). Свобода слова в Україні. ЗМІ та медіапростір. Демократія в Україні. Економіка України наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст. Совєтський економічний спадок. Приватизація. Приватний сектор: житло, земля, банки, підприємства.	– досліджують функціонування демократичних інституцій в Україні та ЄС, створюючи інфографіку «Як працює демократія». Робота в групах: створення інфографіки «Виклики демократії в Україні сьогодні». Групова ініціатива: «Виявлення проблеми у шкільній або місцевій спільноті та план дій для її вирішення». Причинно-наслідкова схема «Перехід від біполярного до багатополярного світу». Учні / учениці аналізують ключові події, що вплинули на зміну світового порядку. Таблиця «Маастрихтський договір: основні положення та наслідки». Учні / учениці порівнюють вплив договору на утворення ЄС та його розширення. Дебати «Чи є багатополярний світ стабільним?». Учні / учениці аргументують позиції різних країн та соціальних груп.
--	--	--

• досліджує ситуації в місцевій громаді (у закладі освіти тощо), виокремлює явища чи процеси, які потребують змін [12 ГЮ 6.2.1-1] • обґрунтовує необхідність захисту суверенітету, незалежності й територіальної цілісності України та збройної відсічі агресії [12 ГЮ 6.3.1-1] • висловлює аргументовану думку щодо важливості для України власних державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей [12 ГЮ 6.3.1-2] • тлумачить основні поняття міжнародного гуманітарного права та його роль у захисті життя і людської гідності [12 ГЮ 6.3.2-1] • пояснює важливість міжнародної співпраці у відсічі військовій агресії, необхідність обмеження насильства в умовах збройного конфлікту і невідворотності покарання за воєнні злочини [12 ГЮ 6.3.2-2] • пояснює особливості сприйняття перебігу, цінності часу різними спільнотами в різні історичні періоди [12 ГЮ 1.1.1-1 П] • характеризує геополітичне становище України та інших держав у минулому і тепер [12 ГЮ 2.1.1-2 П] • порівнює ресурсну базу та історичне значення окремих історико-географічних регіонів [12 ГЮ 2.2.1-2 П] • визначає способи поширення маніпулятивних, пропагандистських впливів і методи протидії їм [12 ГЮ 3.2.1-2 П] • характеризує засоби впливу інформації на громадську думку і суспільні настрої [12 ГЮ 3.3.2-2 П] • реконструює історичну ситуацію (період, явище, процес) на основі історичних джерел та сучасних досліджень [12 ГЮ 4.1.1-1 П] • визначає основні політичні, правові, соціокультурні та інші чинники, які впливають на дотримання прав людини і принципів демократії в Україні та світі [12 ГЮ 5.2.2-2 П] • моделює варіанти власної участі у розв'язанні проблем державного та / або глобального рівня [12 ГЮ 6.2.1-3 П] • ініціює та / або долучається до активних дій для розв'язання спільних проблем місцевих громад (закладу освіти) [12 ГЮ 6.2.1-4 П]	Енергетичні реформи: основні виклики. Соціально-майнові контрасти. Інтеграція України в європейський та світовий економічний простір. Сучасна Україна в системі міжнародних відносин. Українське суспільство і держава: «європейський вибір». Україна в ООН і в ОБСЄ. Вступ України до Ради Європи (РЄ). Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС. Євроінтеграційні перспективи України. Українці в сучасному світі, сучасна українська діаспора, українські біженці в Європі та у світі. Війна за Незалежність України (російсько-українська війна); вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні. Збройна агресія РФ проти України у 2014 р.: тимчасова окупація Криму та східних регіонів України. Російська анексія Криму. Антитерористична операція (АТО), Операція Об'єднаних сил (ООС). Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 р. Дії керівництва та збройних сил РФ у здійсненні геноциду українського народу.	Рольова гра «Засідання ЄС щодо політики сусідства». Учні / учениці моделюють обговорення політичних рішень. Створення інфографіки «“Арабська весна”: ключові події та наслідки». Учні / учениці створюють візуальну схему про політичні зміни. Причинно-наслідкова схема «Революції в Україні: шлях до народовладдя». Учні / учениці аналізують ключові події Помаранчевої революції та Революції Гідності. Таблиця «Конституційний процес в Україні: етапи та виклики». Учні / учениці порівнюють основні зміни до Конституції України у різні періоди незалежності. Дебати «Демократія в Україні — гарантія свободи чи джерело політичного хаосу?». Створення інфографіки «Свобода слова в Україні: виклики та досягнення».
---	--	---

● моделює способи дій під час збройних конфліктів із застосуванням міжнародного гуманітарного права [12 ПО 6.3.2-1 П]	Національний спротив українського народу. Збройні сили України (ЗСУ) та громадянське суспільство в обороні держави. Волонтерський рух. Міжнародна підтримка України. Російська пропаганда як інструмент війни та геноциду. Повсякдення в умовах війни: стратегії виживання та спротиву. Порушення прав людини під час збройних конфліктів. Жінки, діти під час війни. Проблеми реалізації міжнародних правових механізмів. Наука, культура, суспільні зміни в Україні та світі у першій чверті XXI ст. Постіндустріальне (інформаційне) суспільство. Штучний інтелект. Основні тенденції розвитку культури в Україні. Українська «контркультура». Суспільне значення спорту, проблеми політизації спорту у світі. Узагальнення. Концепції індустріального та постіндустріального суспільства. Війни і міжнародні конфлікти в першій чверті XXI ст. та виклики сучасності для світу й України. Глобальні проблеми, основні тенденції розвитку сучасного світу й України	Учні / учениці створюють візуальну схему про розвиток медіапростору. Причинно-наслідкова схема «Совєтський економічний спадок: вплив на сучасну економіку України». Учні / учениці аналізують ключові аспекти економічної спадщини та її наслідки. Дебати «Євроінтеграція України — історичний вибір чи політична необхідність?». Рольова гра «Засідання Ради Європи щодо статусу України». Учні / учениці моделюють обговорення політичних рішень. Причинно-наслідкова схема «Війна за Незалежність України: етапи та наслідки». Учні / учениці аналізують ключові події війни, починаючи з 2014 р., та їх вплив на Україну. Таблиця «Антитерористична операція (АТО) та Операція Об'єднаних сил (ООС): порівняння». Учні / учениці порівнюють цілі, методи та результати
--	---	--

		двох військових операцій. Дискусія «Чи достатньою є міжнародна підтримка України?». Учні / учениці аргументують позиції різних країн та міжнародних організацій. Інфографіка «Повсякдення в умовах війни: стратегії виживання». Учні / учениці створюють візуальну схему про життя українців під час війни. Мінідослідження (проект) «Герої моєї громади». Учні / учениці діляться на групи та обирають по одній людині. Джерела: спогади очевидців, інтерв'ю з рідними, архівні матеріали, статті, фото. Дебати «Чи є штучний інтелект загрозою для людства?». Учні / учениці аргументують позиції різних соціальних груп та науковців. Рольова гра «Засідання ЮНЕСКО щодо збереження культурної спадщини України». Учні/ учениці моделюють
--	--	--

		обговорення політичних рішень. Дебати на теми: – «Політика США в першій чверті ХХІ ст. є гарантом глобальної безпеки чи джерелом конфліктів?»; – «Трансформація Китаю — економічне диво чи загроза для світового порядку?»; – «Європейський вибір України — стратегічний шлях розвитку чи ризик зовнішньої залежності?». Теми для колоквиумів: «Від біполярного до багатополярного світу: очікування та реалії»; «Маастрихтський договір та утворення Європейського Союзу: цілі, проблеми, наслідки»; «“Близькосхідна проблема”: Ізраїль, Іран, арабські країни та наслідки для міжнародних відносин»; «Російська Федерація та політика “руського міра”: гібридна війна, інформаційна експансія»; «Формування української політичної нації та національної самосвідомості в умовах війни»
--	--	---

VI. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО XXI ст.

● Учень / учениця встановлює вплив особистості на історію [12 ГІО 1.2.1-2] ● характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГІО 1.2.1-3] ● виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної (-го) епохи (періоду) [12 ГІО 1.3.2-1] ● визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3] ● оцінює якість громадського простору закладу освіти, свого населеного пункту за самостійно сформульованими (конкретизованими) критеріями [12 ГІО 2.3.1-1] ● обстоює думку щодо необхідності облаштування громадського простору свого міста / селища / села та протидії порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГІО 2.3.2-1] ● обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі, розпізнає їх порушення і дискримінацію [12 ГІО 2.3.2-2] ● формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГІО 3.2.1-1] ● досліджує збіги та розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1] ● виявляє та оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує упереджені погляди та припущення у джерелах інформації [12 ГІО 3.2.2-2] ● оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] ● добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГІО 4.2.1-2] ● пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] ● оцінює вплив належності до різних спільнот на власні погляди, цінності, громадянську позицію і поведінку [12 ГІО 5.1.1-1]	Виклики людської ідентичності. Що таке ідентичність. Як формується та змінюється ідентичність в умовах міграцій, війни, гібридних загроз і цифрової культури. Подвійна ідентичність, багатокультурність: проблема чи ресурс? Моральна відповідальність і самовизначення в умовах кризи (війна, вимушене переселення, втрата домівки). Культура пам'яті, травма та ідентичність (на прикладі України). Стереотипи, маніпуляції ідентичністю, пропаганда. Боротьба з дискримінацією за ознаками етнічності, гендеру, релігії. Роль ідентичності у формуванні толерантного суспільства. Права і свободи майбутнього. Нові виміри прав: приватність у цифрову добу, право на екологічне середовище, право на ідентичність. Етичні виклики майбутнього: біотехнології, ШІ, соціальні рейтинги, цифрове спостереження. Глобальні загрози правам: авторитаризм, популізм, надмірний контроль, цензура. Як захищати свої права у світі швидких змін?	Учні / учениці досліджують вплив соціальних мереж на формування ідентичності молоді (аналіз профілів, трендів). Дискусія на тему «Як війна вплинула на українську ідентичність?». Есе про власну ідентичність у контексті сучасних викликів. Аналіз кейсу «Порушення прав людини в Україні та світі» (з використанням звітів міжнародних організацій). Створення проєкту кампанії на захист певної категорії прав (наприклад, права на освіту під час війни). Обговорення етичних дилем використання ШІ у контексті прав людини. Дослідження діяльності місцевої громади (наприклад, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку чи волонтерської організації). Розробка плану створення спільноти для вирішення локальної проблеми
--	--	---

● пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав у демократичний і законний спосіб [12 ГІО 5.2.1-2] ● доводить та ілюструє прикладами цінність інклюзії різних груп і різноманітності в суспільстві [12 ГІО 5.3.1-1] ● розпізнає виклики сучасних демократій [12 ГІО 6.1.1-4] ● оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та / або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3] ● характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГІО 6.3.1-5] ● розробляє моделі альтернативного історичного розвитку [12 ГІО 1.3.2-2 П] ● характеризує взаємозв'язки між декларуванням націями та державами своєї ролі у світі та їх геополітичним становищем у минулому і тепер [12 ГІО 2.2.1-1 П] ● усвідомлено бере участь в облаштуванні громадського простору у своєму місті / селищі / селі [12 ГІО 2.3.2-1 П] ● визначає способи запобігання порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГІО 2.3.2-2 П] ● формує і характеризує джерельну базу теми / проекту [12 ГІО 3.1.1-2 П] ● виявляє стереотипні судження в джерелі, визначає мотиви автора, які вплинули на інтерпретацію ним минулого / сучасності [12 ГІО 3.2.1-1 П] ● обирає тему дослідження, формулює проблемне завдання і визначає стратегію його виконання [12 ГІО 4.3.2-1 П] ● узагальнює результати, формулює висновки і представляє результати дослідження [12 ГІО 4.3.2-3 П] ● доводить негативний вплив соціальних упереджень на забезпечення миру, стабільності, прав людини [12 ГІО 5.3.2-1 П] ● визначає зв'язок між дотриманням прав людини, демократією, мирним співіснуванням та економічним і соціальним благополуччям в історичній перспективі [12 ГІО 6.1.1-2 П]	Роль інститутів і громадян у захисті прав. Філософське і правове осмислення відповідальності сучасного покоління за якість життя та можливості майбутніх поколінь. Перспективи розвитку спільнот. Спільноти як основа демократії: локальні, мережеві, ціннісні, цифрові. Як змінюється поняття «громади» в умовах урбанізації, глобалізації та війни. Волонтерство, сусідська допомога, освітні спільноти — нова тканина суспільства. Чи можливе нове «сільське відродження» в Україні? Цифрові платформи як інструмент згуртування. Можливості й виклики для молоді в побудові та розвитку спільнот. Інформація як основа свободи: вільний доступ до знань та медіа. Доступ до інформації як громадянське право. Освіта й наука в інформаційному суспільстві: відкриті ресурси, відкриті дані. Роль медіа в демократії. Що таке медіаграмотність? Як ШІ, алгоритми та соцмережі впливають на наші рішення, думки, свободу вибору. Проблеми надлишку інформації, формування «ехо-камер» та «інформаційних бульбашок».	(наприклад, благоустрій парку). Інтерв'ю з лідером місцевої громади про виклики та перспективи розвитку. Проведення аналізу новинного сюжету на предмет достовірності та упередженості. Інфографіка про методи боротьби з дезінформацією. Взяти участь у тренінгу з медіаграмотності (онлайн або офлайн). Дослідження прикладів соціального підприємництва в Україні (наприклад, кооперативи чи благодійні крамниці). Розробка бізнес-плану для соціального підприємства, яке вирішує проблему громади. Обговорення концепції універсального базового доходу: переваги та недоліки. Дослідження прикладів цифрових інструментів демократії в Україні (наприклад, петиції). Створення пропозиції для місцевої влади щодо впровадження
--	--	---

● характеризує зв'язки між глобальними, державними і місцевими проблемами [12 ГЮ 6.2.1-1 П]	Інформаційна безпека: фейки, маніпуляції, ворожа пропаганда. Роль ІІІ у створенні та розповсюдженні контенту. Етичні стандарти журналістики. Відповідальність кожного громадянина за поширення інформації. Потреби людей та їх забезпечення: економіка майбутнього. Що таке гідне життя: базові потреби, безпека, екологія, енергія, освіта, здоров'я. Від індустріального до цифрового та постіндустріального суспільства. Гігаекономіка, автоматизація, роботизація: куди зникає робота? Умови гідної праці: як вони змінюються? Соціальна справедливість, подолання нерівності. Зелені інвестиції, стійкий розвиток і нова етика виробництва. Демократія в епоху цифровізації: переваги та виклики від місцевого самоврядування до державної влади. Що таке «розумне місто»? Яку роль у ньому відіграє громадянин? Електронна демократія: петиції, голосування, бюджети участі. Прозорість влади: відкриті дані, онлайн-звітування, цифрові сервіси.	цифрового інструменту для залучення громадян. Дослідження діяльності однієї міжнародної організації та її впливу на Україну. Дебати на тему «Чи може цифрова демократія замінити традиційні вибори?». Презентація про роль української діаспори у підтримці України під час війни. Дискусія на тему «Як глобалізація впливає на національну ідентичність?». Аналіз джерел «Стереотипи та маніпуляції ідентичністю». Учні / учениці працюють з текстами, фото, оцінюють вплив пропаганди на формування ідентичності. Дебати «Багатокультурність: виклик чи ресурс для суспільства?». Учні / учениці аргументують позиції різних соціальних груп та науковців. Інфографіка «Етичні виклики майбутнього: біотехнології, ІІІ, цифрове спостереження».
---	--	--

	Ризики: цифровий контроль, цензура, маніпуляції через big data. Як забезпечити інклюзивність і безпечний доступ до цифрових сервісів. Чи може ІІІ ухвалювати рішення в державі? Глобальна взаємодія націй та спільнот. Світ у ХХІ ст.: виклики глобалізації, війна, екологічна катастрофа, тероризм, пандемії. Міжнародні організації та їхня роль (ООН, ЄС, НАТО, ВООЗ, ЮНЕСКО). Громадянська дипломатія та «м'яка сила»: приклади з України (волонтерські місії, українська культура за кордоном, фандрейзинг). Вплив глобальних процесів на локальні громади. Громадянин світу чи національний патріот? Баланс ідентичностей. Сучасні діалоги між культурами, релігіями, народами	Учні / учениці створюють візуальну схему про роль технологій у сучасному суспільстві. Проект «Толерантне суспільство: роль ідентичності». Учні / учениці аналізують сучасні виклики, пропонують рішення. Причинно-наслідкова схема «Економіка майбутнього: виклики та можливості». Учні / учениці аналізують, як автоматизація, роботизація та гігаекономіка впливають на ринок праці. Таблиця «Гідне життя: базові потреби та їх забезпечення». Учні / учениці порівнюють, як різні суспільства забезпечують базові потреби: безпеку, екологію, освіту, здоров'я. Рольова гра «Засідання міської ради щодо створення розумного міста». Учні / учениці моделюють обговорення політичних рішень. Інфографіка «Гігаекономіка та майбутнє праці».
--	---	--

		Учні / учениці створюють візуальну схему про вплив гігаекономіки на умови праці. Причинно-наслідкова схема «Виклики глобалізації у XXI ст.». Учні / учениці аналізують основні виклики глобалізації, такі як війна, екологічна катастрофа, тероризм, пандемії. Таблиця «Міжнародні організації та їхня роль у світі». Учні / учениці порівнюють функції та досягнення ООН, ЄС, НАТО, ВООЗ, ЮНЕСКО. Дебати «Громадянин світу чи національний патріот?». Учні / учениці аргументують позиції різних соціальних груп і науковців. Проект «Глобалізація і локальні громади: виклики та рішення». Учні / учениці аналізують сучасні виклики, пропонують рішення. Есе «Баланс ідентичностей у глобалізованому світі». Саморефлексія на основі історичних прикладів
--	--	--

Прикінцеві положення

Шляхи реалізації програми:

- поєднання зусиль педагога і здобувачів освіти, використання підручника, комплексу методичних матеріалів для учительства і здобувачів освіти;
- використання можливостей інтернету, індивідуальної роботи, проектної діяльності, виконання творчих / практичних завдань;
- поєднання компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до вивчення курсу.

Оцінювання результатів навчання здобувачів освіти ґрунтується на досягненні визначених чинною модельною навчальною програмою очікуваних результатів навчання за трьома рівнями:

1. Формувальне оцінювання (відстеження прогресу здобувачів / здобувачок освіти та коригування освітнього процесу в реальному часі; орієнтація на розвиток мислення, цінностей, умінь; забезпечення ефективного зворотного зв'язку).

Орієнтовні форми, методи

<i>Методи / інструменти</i>	<i>Що оцінюється</i>	<i>Як використовується</i>
Рефлексія	Розуміння — усвідомлення навчального досвіду, ставлення до змісту та до себе як суб'єкта навчання	«Що я зрозумів (-ла) / не зрозумів (-ла)?», «Яке це має значення для мене?»
Взаємооцінювання (навички співпраці)	Командна робота, комунікація	Робота в парах або групах, що передбачає спільну оцінку результатів
Щоденник навчання	Особистий прогрес здобувачки / здобувача освіти	Фіксація ситуації успіху / складнощів, самоаналіз прогресу
Мікрозавдання, практичні завдання, аналіз джерел, короткі рольові ситуації	Уміння застосовувати знання на практиці у реальному житті	Мініквести, аналіз фрагментів джерел, моделювання проблемних ситуацій
Прикладні кейси	Рівень сформованості визначених компетентностей	Завдання із заздалегідь озвученими критеріями, які здобувач / здобувачка освіти може переглядати

2. Поточне оцінювання (оцінювання засвоєння компетентностей здобувачів / здобувачок освіти протягом вивчення теми; проміжне оцінювання прогресу з метою визначення динаміки особистісного розвитку).

Орієнтовні форми, методи

Методи / інструменти	Що оцінюється	Як використовується
Тематичний тест	Рівень сформованості навчальних компетентностей; уміння використовувати набуті знання в конкретних ситуаціях	Виконання тестових завдань різних типів (прості, складні, відкриті, закриті, кластерні тощо)
Мініесе	Сформованість власної позиції щодо окремих проблемних запитань; уміння добирати аргументи	Написання короткого тексту-роздуму з аргументацією, прикладами, посиланням на джерела
Робота з картою	Просторове мислення, уміння аналізувати і визначати територіальні зміни, хронологічні події	Позначення історичних подій / кордонів / шляхів на карті; складання історичної довідки на основі пропонованої карти
Джерелознавчі вправи	Критичне мислення, верифікація інформації, аналіз історичних джерел	Порівняння джерел, виявлення упереджень, інтерпретація їх змісту
Практична гра	Уміння застосовувати знання у змодельованих ситуаціях; навички командної співпраці та розподілу роботи в команді / групі / парі	Проведення рольових ігор, симуляцій («Історичний суд», «Урядова нарада» тощо), використання фактів для дій у сценарії

3. Підсумкове оцінювання (оцінювання рівня досягнення очікуваних результатів навчання після завершення теми; комплексна перевірка рівня сформованості навчальних компетентностей).

Орієнтовні форми, методи

Методи / інструменти	Що оцінюється	Як використовується
Комплексна підсумкова робота	Загальний рівень досягнення очікуваних результатів навчання з тем; уміння застосовувати набуті компетентності комплексно	Поєднання тестових, аналітичних, творчих завдань; ситуативне моделювання; інтегровані завдання

Навчальний проект	Компетентність у дослідженні, аналізі, презентації; уміння працювати в командах / групах / парах; застосування знань у практичному полі	Самостійна або групова розробка проекту за заздалегідь визначеними критеріями; публічний захист
Портфоліо	Динаміка рівня сформованості навчальних компетентностей, рефлексія, здатність до самооцінки	Учнівські роботи, коментарі, самоаналіз; презентація та обговорення результатів
Дебати	Комунікативні вміння, аргументація, критичне мислення, толерантність до позиції інших	Дебати, дискусії, орієнтовані на моделювання рольових позицій з обґрунтованим захистом думки
Тематичне есе	Здатність до глибинного осмислення історичних і суспільних явищ; аргументованість позиції	Написання аналітичного або ціннісного есе за проблемним запитанням; оцінювання за чіткими критеріями

Список рекомендованої літератури

1. *Аркуша О. та ін.* Час народів. Історія України XIX ст. Львів, 2016.
2. *Брехуненко В., Ковальчук В. та ін.* «Братня» навала. Війни Росії проти України XII–XXI ст. Київ, 2022.
3. Війна під час миру. Збройні конфлікти в Європі після Першої світової війни 1917–1923 / за ред. Р. Гертварта та Д. Горна. Київ, 2020.
4. *В'ятрович В., Зінченко О., Майоров М. та ін.* Війна і міф. Невідома друга світова війна. 1939–1945. Київ, 2024.
5. *Галушко К., Павлов В., Відейко М. та ін.* Історія українського війська. Київ, 2016.
6. *Гирич І.* Як Україна ставала українською. Громадсько-політичне життя на підросійській Україні XIX — поч. XX ст. Київ, 2024.
7. *Гоменюк І.* Провісники Другої світової. Харків, 2017.
8. *Гриневич В.* Червоний імперіалізм. Друга світова війна і громадська думка в Україні. 1939–1941. Київ, 2019.
9. *Гриневич Л.* Хроніка колективізації та Голодомору в Україні 1927–1933. Т. I: Початок надзвичайних заходів. Голод 1928–1929 років. Кн. 1. Київ, 2008.
10. *Грицак Я.* Життя, смерть та інші неприємності. Київ, 2008.
11. *Грицак Я.* Нарис історії України. Формування модерної нації. Київ, 2019.
12. *Грицак Я.* Подолати минуле: глобальна історія України. Київ, 2021.
13. *Громенко С.* Український Мультифронтір. Нова схема історії України (неоліт — початок XX століття). Київ, 2024.
14. *Громенко С.* 250 років фальші: російські міфи історії Криму. Київ, 2019.
15. *Дейвіс Н.* Боже ігрище. Історія Польщі. Київ, 2008.
16. *Дейвіс Н.* Європа. Історія. Київ, 2021.
17. *Джадт Т.* Після війни. Історія Європи від 1945 року. Київ, 2020.
18. *Джадт Т., Снайдер Т.* Роздуми про двадцяте століття. Львів, 2019.
19. Друга світова. Непридумані історії. (Не) наша, жива, інша / укл. В. Кіпіані. Київ, 2016.
20. *Зайцев О.* Націоналіст у добі фашизму. Київ, 2019.
21. *Зайцев О.* Український інтегральний націоналізм (1920–1930-ті роки). Нариси інтелектуальної історії. Київ, 2013.
22. *Зінченко О.* Як українці зруйнували імперію зла. Київ, 2024.

23. Зродились ми великої години... ОУН УПА / укл. В. Кіпіані. Київ, 2016.
24. *Єрмоленко В.* Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX–XX століть. Київ, 2018.
25. *Ісаюк О.* Роман Шухевич. Життя легенди. Київ, 2023.
26. Історія без цензури (комплект із 10 книжок) / укл. К. Галушко. Київ, 2016.
27. *Киридон А., Блануца А., Станіславський В. та ін.* За Ідентичність і Незалежність. Війна Росії проти України. Кн. 1. Київ, 2022.
28. *Киридон А., Кудряченко А., Мартинов А. та ін.* За Ідентичність і Незалежність. Війна Росії проти України. Кн. 2. Київ, 2022.
29. *Кіпіані В.* Країна жіночого роду. Київ, 2021.
30. *Кларк К.* Сновиди. Як Європа увійшла у війну 1914 року. Львів, 2025.
31. *Конквест Р.* Жнива скорботи. Радянська колективізація і Голодомор. Київ, 2022.
32. *Лібер Ю.* Тотальні війни. Творення модерної України в 1914–1954 роках. Харків, 2019.
33. *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. Т. 1–2. Київ, 2019.
34. *Магочій П.-Р.* Україна: історія її земель та народів. Ужгород, 2017.
35. *Маєвський П.* Коли спалахне війна? 1938. Аналіз кризи. Львів, 2024.
36. *Мартин Т.* Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923–1939 роки). Київ, 2013.
37. *Мейс Д.* Комунізм та дилеми національного визволення. Національний комунізм у Радянській Україні. Київ, 2018.
38. *Мортімер І.* Століття змін. Харків, 2018.
39. Націоналізм. Антологія. Київ, 2010.
40. *Патриляк І.* Визвольна боротьба ОУН й УПА (1939–1960). Київ, 2020.
41. *Патриляк І., Боровик М.* Україна у роки Другої світової війни. Спроба нового концептуального погляду. Київ, 2010.
42. *Плохій С.* Атоми і попіл. Глобальна історія ядерних катастроф. Київ, 2024.
43. *Плохій С.* Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. Харків, 2019.
44. *Плохій С.* Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. Київ, 2015.
45. *Плохій С.* Російсько-українська війна. Повернення історії. Харків, 2023.
46. *Плохій С.* Ялта. Ціна миру. Харків, 2019.
47. Праведники народів світу: Довідник / за ред. І. Я. Щупака / упоряд. Є. Врадій, Д. Шаталов, І. Щупак. Дніпро, 2016.

48. *Снайдер Т.* Криваві землі. Європа між Гітлером і Сталіним. Київ, 2018.
49. *Снайдер Т.* Про свободу. Львів: Човен, 2024.
50. *Яковенко Н.* Нариси історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ, 2006.